

Nationella kompetensteamet

Förord

Länsstyrelsen Östergötland har sedan år 2005 haft nationella uppdrag som rör hedersrelaterat våld och förtryck. I denna rapport redovisas uppdraget att driva det Nationella kompetensteamet. Uppdraget omfattar bland annat att driva en nationell stödtelefon för råd och vägledning till yrkesverksamma och ideellt verksamma, anordna och medverka i utbildningsinsatser, sprida information och kunskap samt att sammankalla flera nätverk.

Länsstyrelsen Östergötland kan konstatera att mycket har hänt under dessa år. Medvetenheten om vad hedersrelaterat våld och förtryck är har ökat avsevärt, vi ser dock att det många gånger saknas förståelse för hur sammanhanget påverkar både brottsoffer och gärningspersoner. Kunskap och förståelse är en nödvändighet för att ansvariga myndigheter ska få den förmåga som krävs för att gå från ord till handling och tillämpa den befintliga lagstiftning som ska utgöra ett skydd för de utsatta.

Länsstyrelsen Östergötland vill därför betona vikten av tydligt ansvarstagande från politiker och chefer på alla nivåer, så att medarbetarna ges rätt förutsättningar att arbeta med dessa viktiga men utmanande frågor.

Vi får aldrig glömma att bakom de siffror som redovisas i rapporten finns ett allvarligt enskilt lidande hos de 1 317 personer som varit aktuella i samtalen till den nationella stödtelefonen. Likväl som det är viktigt att ständigt betona den stora andelen barn som utsattheten rör.

Länsstyrelsen Östergötland ser arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck som mycket angeläget och nödvändigt och dessa viktiga uppdrag är ett prioriterat område för Länsstyrelsen Östergötlands ledning.

Ett liv fritt från hedersrelaterat våld och förtryck är en rättighetsfråga!

Elisabeth Nilsson
Landshövding

Juno Blom
Utvecklingsledare

Innehållsförteckning

FÖRORD	3
SAMMANFATTNING	6
UPPDRAGET OCH GENOMFÖRANDET AV DET	6
DEN NATIONELLA STÖDTELEFONEN	7
<i>Allvarlig och omfattande utsatthet</i>	7
<i>Behoven av råd och vägledning</i>	7
LÄNSSTYRELSEN ÖSTERGÖTLANDS FÖRSLAG	8
<i>Det Nationella kompetensteamet och den nationella stödtelefonen</i>	8
<i>Utvärdering av lagstiftningen äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa</i>	8
<i>Bortförda (och ofta bortgifta) barn och unga</i>	8
<i>Utsatthet bland asylsökande</i>	8
1. INLEDNING	10
LÄNSSTYRELSEN ÖSTERGÖTLANDS UPPDRAG INOM OMRÅDET	10
RAPPORTENS DISPOSITION	10
JÄMSTÄLLDHETSMYNDIGHET OCH NATIONELL STRATEGI.....	11
<i>Jämställdhetsmyndighet och nationella uppdrag</i>	11
<i>Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor</i>	11
2. DET NATIONELLA KOMPETENSTEAMET OCH UPPDRAGETS OLIKA DELAR	12
DET NATIONELLA KOMPETENSTEAMET	12
UTBILDNINGSINSATSER OCH KONFERENSER	12
DEN NATIONELLA STÖDTELEFONEN	13
SPRIDNING AV KUNSKAP OCH INFORMATION	13
<i>Webbplats</i>	13
<i>Kampanj mot barnnäktenskap och tvångsäktenskap</i>	14
<i>Övrigt</i>	14
UPPMÄRKSAMMA SÄRSKILDA PROBLEM OCH FRÅGOR	14
NÄTVERK.....	15
<i>Länsstyrelsernas nätverk</i>	15
<i>Myndighetsnätverket Gift mot sin vilja</i>	16
<i>Nätverket Kompotten</i>	16
EN ÖVERBLICK OCH HELHETSSYN	17
3. SAMTALEN TILL DEN NATIONELLA STÖDTELEFONEN	18
REDOVISNING AV 2016 ÅRS ÄRENDEN	19
<i>De utsatta och förövarna samt våldet och förtrycket</i>	20
<i>Barn i familjer där våld förekommer</i>	28
<i>De som ringer, frågorna och råden</i>	29
ÖVERSIKTLIG REDOVISNING AV SAMTLIGA ÄRENDEN	34
4. UPPGIFTER FRÅN ANDRA MYNDIGHETER OCH VERKSAMHETER 37	
BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET	37
ORIGO.....	37
RÄDDA BARNEN	38

<i>Rädda Barnens skolenkät "Det handlar om kärlek"</i>	38
<i>Rädda barnens skolenkät "Kärleken är fri (2014-2017)"</i>	38
<i>Stödchatten "Kärleken är fri"</i>	38
MIGRATIONSVERKET	39
NORGES KOMPETANSETEAM MOT TVANGSEKTESKAP OG KJØNNSLEMLESTELSE.....	39
FORCED MARRIAGE UNIT (FMU)	39
5. DISKUSSION	40
DEN NATIONELLA STÖDTELEFONEN	40
UTBILDNINGSINSATSERNA	43
REFLEKTIONER KRING YRKESVERKSAMMAS MÖJLIGHETER ATT MOTVERKA HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK	44
BARN SÄRSKILDA UTSATTHET	44
ENSAMKOMMANDE GIFTA BARN	45
ÄKTENSKAPSTVÅNG OCH ANDRA BROTT SOM AKTUALISERATS	46
DEN TRANSNATIONELLA DIMENSIONEN	48
FÅ ÄRENDEN FRÅN MIGRATIONSVERKET	49
6. UTVECKLINGSOMRÅDEN OCH FÖRSLAG	50
<i>Det Nationella kompetensteamet och den nationella stödtelefonen</i>	51
<i>Utvärdering av lagstiftningen äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa</i>	51
<i>Bortförda (och ofta bortgifta) barn och unga</i>	51
<i>Utsatthet bland asylsökande</i>	52
REFERENSER	53
BILAGA 1. LÄNSSTYRELSEN ÖSTERGÖTLANDS REGERINGSUPPDRAG	55

Sammanfattning

Uppdraget och genomförandet av det

Länsstyrelsen Östergötland har sedan 2005 haft nationella regeringsuppdrag som syftar till att förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck. I denna rapport redovisas arbetet med uppdraget att fortsätta driva det Nationella kompetensteamet, inklusive den nationella stödtelefonen.

Syftet med uppdraget är att samordna och stödja arbetet för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Det Nationella kompetensteamet består av personer med stor erfarenhet av att arbeta inom området, bland annat på myndigheter lokalt, regionalt och nationellt.

Uppdraget har genomförts genom att:

- arrangera och medverka i utbildningar och konferenser framför allt för yrkesverksamma
- driva den nationella stödtelefonen för råd och vägledning till yrkesverksamma och ideellt verksamma i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck
- sprida kunskap och information om hedersrelaterat våld och förtryck, bland annat via webbplatsen www.hedersfortryck.se, olika publikationer och genom kampanjer
- uppmärksamma myndigheter, departement och andra aktörer på särskilda problem och frågor, svara på remisser och lämna synpunkter på olika slags publikationer
- sammankalla länsstyrelsernas nätverk
- sammankalla det nationella myndighetsnätverket *Gift mot sin vilja*, som består av ett femtontal nationella myndigheter samt Sveriges kommuner och landsting
- sammankalla nätverket *Kompotten*, ett nätverk av kommuner för samarbete vad gäller placeringar av våldsutsatta på annan ort än hemorten

Arbetet med dessa olika delar av uppdraget, samt med de övriga regeringsuppdragen som Länsstyrelsen Östergötland har inom området, bidrar exempelvis till att:

- utveckla ett strategiskt arbete
- uppmärksamma och analysera utvecklingsbehov
- utveckla samarbetet mellan länsstyrelser, mellan nationella myndigheter samt mellan myndigheter och ideella organisationer

Efterfrågan på utbildningsinsatser har varit stor och det Nationella kompetenteamet har deltagit i drygt 140 utbildningsinsatser/konferenser över hela landet under 2016. Det

finns stora behov av råd och vägledning i ärenden samt av ökad kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck. De lagar som finns till stöd och skydd för utsatta tillämpas inte alltid fullt ut och det finns stora skillnader mellan exempelvis olika kommuners arbete inom området. Detta innebär att utsatta barn, unga och vuxna inte alltid får det stöd och de insatser de är i behov av och har rätt till.

Den nationella stödtelefonen

Under 2016 kom samtal om 455 ärenden som berör 619 utsatta personer. Detta är en ökning av ärenden med drygt 50 procent sedan 2015. Det är framför allt yrkesverksamma inom socialtjänst och skola som har ringt. Samtalen har kommit från hälften av alla kommuner och från samtliga län. Sedan mitten av mars 2014, då stödtelefonen inrättades, till och med den 31 december 2016 har det kommit samtal om 940 ärenden som sammanlagt berör 1 317 utsatta personer.

Allvarlig och omfattande utsatthet

En stor majoritet av de utsatta, 86 procent, är flickor eller kvinnor och minst 55 procent av de utsatta är under 18 år.¹ Många är utsatta av flera olika förövare, till exempel barn som är utsatta av föräldrar, syskon och andra släktingar och kvinnor som är utsatta av sin man eller före detta man och av sina egna och/eller mannens släktingar. Många är också utsatta för flera olika typer av våld och förtryck och har i många fall varit utsatta under lång tid.

Utsattheten är mycket allvarlig och omfattande. Det handlar om barnåktenskap och tvångsäktenskap, om barn och unga som förts ut ur Sverige, om dödshot och om fysiskt och psykiskt våld som i många fall är grovt. Det handlar också om stark kontroll och stora begränsningar av de utsattas liv och handlingsfrihet. Länsstyrelsen Östergötland vill betona att i många ärenden är de kollektiva och transnationella dimensionerna tydliga, vilket är viktigt att uppmärksamma, bland annat på grund av vilka konsekvenser dessa dimensioner får i de enskilda ärendena.

Behoven av råd och vägledning

Många samtal handlar om hot och risker samt om skyddsbehov hos de utsatta, det kan då exempelvis handla om frågor om i vilken ordning åtgärder bör vidtas, om hur och när vårdnadshavare ska informeras om att ett barn kommer att utredas av socialtjänsten. Det kommer också frågor om tillämpningen av lagstiftning, exempelvis av LVU.² En del av vägledningen i samtalen handlar om att resonera om de möjliga konsekvenserna av olika handlingsalternativ. Det är också relativt vanligt med frågor om samverkan med andra myndigheter.

I en del fall är frågorna relativt konkreta och avgränsade, i många fall handlar samtalen om att de som ringer vill resonera om de ”tänkt rätt” och få sina bedömningar av en situation bekräftade. Det varierar när det gäller hur mycket kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck de som ringer har.

Ärendena är oftast komplexa och det handlar om allvarlig utsatthet som är pågående samt om hot- och riskfyllda situationer. Det är inte ovanligt att det är flera samtal i ett och samma ärende.

¹ Dessa uppgifter avser 2016 års ärenden.

² Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Länsstyrelsen Östergötlands förslag

Mot bakgrund av Länsstyrelsen Östergötlands samlade erfarenheter av arbetet med de nationella regeringsuppdragen som rör hedersrelaterat våld och förtryck lämnas härmed ett antal förslag till regeringen. Utöver dessa ser Länsstyrelsen Östergötland positivt på de uppdrag som redan givits till andra myndigheter, däribland Socialstyrelsen, och de uppdrag som aviserats av regeringen.

Det Nationella kompetensteamet och den nationella stödtelefonen

Länsstyrelsen Östergötland har tidigare föreslagit att verksamheten med det Nationella kompetensteamet och den nationella stödtelefonen permanentas på grund av de stora behov som finns av att öka kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck samt för att bidra till att utsatta får det stöd och den hjälp som de har behov av och rätt till. Länsstyrelsen Östergötland välkomnar det fortsatta treåriga uppdrag som aviserats. Detta ger möjligheter att arbeta vidare utifrån ett mer långsiktigt perspektiv. Länsstyrelsen avser att återkomma till regeringen med reflektioner kring det fortsatta treåriga uppdraget, inklusive det kommande samarbetet med Jämställdhetsmyndigheten.

Utvärdering av lagstiftningen äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa

Sedan mars 2014 då stödtelefonen inrättades har det kommit in ärenden som rör 273 individer och där barnnäktenskap, tvångsäktenskap – eller risk/oro för det har varit aktuellt. Av de 273 personerna var 248 flickor/unga kvinnor (147 av dem var under 18 år) och 21 var pojkar/unga män (fem var under 18 år). Regeringen har aviserat ett uppdrag att utvärdera lagstiftningen om äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa. Länsstyrelsen Östergötland anser att utvärderingen inte enbart bör ha ett straffrättsligt perspektiv utan även bör omfatta hur dessa ärenden handläggs inom rättsväsendet, inklusive till exempel hur (eller om) barns/brottsoffers skyddsbehov tillgodoses under brottsutredningen och även i samband med att en förundersökning läggs ned.

Bortförda (och ofta bortgifta) barn och unga

De bortförda barn och unga som förekommit i de ärenden som kommit till den nationella stödtelefonen har i de allra flesta fall varit kända av socialtjänsten och i många fall har även polisen varit involverad. Sedan mars 2014 då stödtelefonen inrättades har det kommit in ärenden som rör 79 bortförda personer, varav minst 61 varit under 18 år. Länsstyrelsen Östergötland föreslår att regeringen ger en lämplig myndighet i uppdrag att se över problematiken beträffande bortförda barn och unga. En utgångspunkt för uppdraget bör vara att det i förlängningen ska leda till att främja att myndigheter agerar i dessa ärenden, till skillnad från den passivitet som Länsstyrelsen Östergötland menar har präglat många ärenden om bortförda barn och unga som kommit till den nationella stödtelefonens kännedom. Uppdraget bör omfatta förslag på åtgärder som behöver vidtas för att dels förbättra möjligheterna att förebygga, dels förstärka möjligheterna att agera för att få hem dessa barn och unga till Sverige. Uppdraget bör även omfatta samråd med andra relevanta myndigheter.

Utsatthet bland asylsökande

Länsstyrelsen Östergötland ser behov av att det genomförs en analys av situationen för asylsökande, bland annat med fokus på hur information till nyanlända ser ut, hur utsattheten ser ut, samt på de utsattas behov av stöd och skydd under asylprocessen. Ett

uppdrag som belyser problematiken bör även omfatta en analys av hur behoven av kunskap och utbildning ser ut och i ett sådant uppdrag bör Migrationsverket, Socialstyrelsen och Länsstyrelsen Östergötland medverka.

1. Inledning

I denna rapport redovisas hur Länsstyrelsen Östergötland genomfört det nationella uppdraget att under 2016 fortsätta ansvara för ett nationellt kompetensteam med tillhörande stödtelefon. Syftet med uppdraget är att samordna och stödja arbetet för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck (S2015/07973/RS). Uppdraget har förlängts under 2017.

Utöver detta uppdrag hade Länsstyrelsen Östergötland under 2016 även nationella uppdrag att *främja och lämna stöd till insatser för att motverka och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck* och att *sprida vägledningarna Våga göra skillnad och Våga se samt aktivt främja våldsförebyggande insatser*. Dessa två uppdrag redovisas i två separata rapporter.³

Länsstyrelsen Östergötlands uppdrag inom området

Länsstyrelsen Östergötland har sedan 2005 haft nationella regeringsuppdrag som syftar till att förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck, se bilaga för en förteckning över samtliga uppdrag.⁴ Uppdragen har redovisats årligen till regeringen, de senaste rapporterna överlämnades i februari och mars 2016.⁵ Uppdragen har bland annat handlat om att:

- utveckla och sprida information till yrkesverksamma, ideellt verksamma, barn och unga samt vårdnadshavare
- öka kunskapen om hedersrelaterat våld hos bland annat yrkesverksamma
- ge råd och vägledning i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck

Detta har gjorts genom att till exempel utveckla och ansvara för ett nationellt kompetensteam, anordna och medverka i utbildningsinsatser, ge råd och vägledning i ärenden till yrkesverksamma och ideellt verksamma genom en stödtelefon, samordna nätverk för nationella myndigheter respektive för länsstyrelserna, fördela nationella projektmedel till myndigheter, kommuner och ideella organisationer, ta fram och sprida olika slags publikationer och informationsmaterial samt utveckla en webbplats.

Rapportens disposition

I nästa avsnitt beskrivs det Nationella kompetensteamet, uppdragets olika delar och hur de genomförts. Därefter följer ett avsnitt som bygger på samtalen till den nationella stödtelefonen – om bland annat de utsatta och utsattheten, om de som ringer och vilka frågor de haft samt vilka råd och vilken vägledning de fått. Sedan följer ett avsnitt med uppgifter från andra myndigheter och verksamheter, ett diskussionsavsnitt och ett avslutande avsnitt med utvecklingsområden och förslag som är baserade på det arbete

³ Se Länsstyrelsen Östergötland (2017a). *Insatser för att motverka och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Uppdrag till samtliga länsstyrelser* och Länsstyrelsen Östergötland (2017b). *Rapport om tre uppdrag. Våga göra skillnad, Våga se, Föräldraskapsstöd/förebyggande*.

⁴ Dessutom har samtliga länsstyrelser regionala uppdrag inom området.

⁵ Se rapporterna *Nationella kompetensteamet – slutredovisning. Rapport nr. 2016:03* (se denna rapport för en mer detaljerad bakgrundsbeskrivning än i föreliggande rapport); *Uppdrag att sprida Våga se – slutredovisning. Rapport nr. 2016:04*; *Uppdrag att sprida Våga göra skillnad – slutredovisning. Rapport nr. 2016:05*; *Kartläggning föräldrastöd – slutredovisning. Rapport nr. 2016:06*; *Att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Slutredovisning av länsstyrelsernas uppdrag att främja och lämna stöd till insatser*. Samtliga rapporter är publicerade under 2016 av Länsstyrelsen Östergötland.

som genomförts och de erfarenheter som gjorts under 2016. I bilaga finns en förteckning över Länsstyrelsen Östergötlands uppdrag sedan 2005.

Jämställdhetsmyndighet och Nationell strategi

I detta avsnitt beskrivs kortfattat Jämställdhetsmyndigheten och den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor, eftersom dessa har betydelse för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck.

I november 2016 presenterade regeringen den jämställdhetspolitiska skrivelsen *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid samt en tioårig nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor*.⁶

Jämställdhetsmyndighet och nationella uppdrag

Den 1 januari 2018 kommer en Jämställdhetsmyndighet att inrättas. Den kommer att placeras i Göteborg och en organisationskommitté har tillsatts.⁷ Jämställdhetsmyndigheten ska bidra till en strategisk sammanhållen och hållbar styrning och ett effektivt genomförande av jämställdhetspolitiken. Myndigheten ska ansvara för uppföljning, analys, samordning, kunskap och stöd utifrån de jämställdhetspolitiska målen.

Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor

I skrivelsen ingår en tioårig nationell strategi som omfattar mäns våld mot kvinnor, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål.⁸ För att stärka förutsättningarna att nå det jämställdhetspolitiska delmålet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra kommer regeringen särskilt att fokusera på förebyggande insatser. Regeringen har även beslutat om ett åtgärdsprogram inom området för åren 2017-2020.

⁶ Regeringens skrivelse 2016/17:10 Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid

⁷ Dir.2016:108

⁸ Nationell strategi, Kap 5, i Skr. 2016/17:10

2. Det Nationella kompetensteamet och uppdragets olika delar

Det Nationella kompetensteamet

Det Nationella kompetensteamet består av personer med stor erfarenhet av att arbeta inom området, bland annat på myndigheter lokalt, regionalt och nationellt.⁹ Kompetensteamet har under 2016 bestått av 17 personer, till exempel socionomer, poliser och utredare. På Länsstyrelsen Östergötland har sju personer varit anställda på heltid, fyra på deltid (40 eller 50 procent) och två har anlitats vid behov på avtal för utbildningsinsatser. Resterande fyra personer har deltagit i kompetensteamet inom ramen för sina respektive ordinarie tjänster vid andra myndigheter.

Uppdraget har genomförts genom att:

- arrangera och medverka i utbildningar och konferenser om hedersrelaterat våld och förtryck, framför allt för yrkesverksamma men även för ideellt verksamma
- driva en nationell stödtelefon för råd och vägledning till yrkesverksamma och ideellt verksamma i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck
- sprida befintlig kunskap och information, bland annat om lagstiftningen mot barnäktenskap och tvångsäktenskap
- uppmärksamma myndigheter, departement och andra aktörer på särskilda problem och frågor samt lämna synpunkter på rapporter etc.
- sammankalla länsstyrelsernas nätverk
- sammankalla ett nationellt nätverk med företrädare för ett femtontal nationella myndigheter samt Sveriges Kommuner och Landsting
- sammankalla nätverket *Kompotten*, ett nätverk av kommuner för samarbete för att underlätta att våldsutsatta personer ska kunna bosätta sig på annan ort än hemorten

Utbildningsinsatser och konferenser

Arbetet med utbildningsinsatser och medverkan i konferenser har framför allt genomförts inom ramen för uppdraget att *sprida vägledningarna Våga göra skillnad och Våga se samt aktivt främja våldsförebyggande insatser*.¹⁰ Sammanfattningsvis kan nämnas att det handlar om drygt 140 utbildningsinsatser och konferenser som Länsstyrelsen Östergötland/det Nationella kompetensteamet varit med och arrangerat eller medverkat i under 2016.

⁹ Bland annat Inspektionen för vård och omsorg (IVO), Kriminalvården, Polismyndigheten, Socialstyrelsen, socialtjänst och skola.

¹⁰ Länsstyrelsen Östergötland (2017b). *Rapport om tre uppdrag. Våga göra skillnad, Våga se, Föräldraskapsstöd/förebyggande*.

Målgrupper har varit yrkesverksamma (inklusive chefer) framför allt inom socialtjänst, skola, hälso- och sjukvård och polis, politiker samt ideellt verksamma. Ofta har insatserna skett i samverkan med andra länsstyrelser. I ett antal län har ett särskilt utbildningspaket genomförts, med två dagar grundläggande utbildning om hedersrelaterat våld och förtryck samt yrkesvisa föreläsningar. Fyra till sex månader efter den första utbildningen har ett uppföljningstillfälle genomförts med fokus på bland annat hur arbetet utvecklats sedan det första utbildningstillfället. Satsningar har också gjorts på utbildningstillfällen för chefer och politiker.

Det Nationella kompetensteamet har även medverkat i regionala konferenser om till exempel könsstämpning och om förebyggande arbete. Det Nationella kompetensteamet har dessutom medverkat i utbildningar med till exempel Kriminalvården, Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten. (Se vidare *Rapport om tre uppdrag. Våga göra skillnad, Våga se, Föräldraskapsstöd/förebyggande.*)

Den nationella stödtelefonen

Den nationella stödtelefonen inrättades i mars 2014 och till den kan yrkesverksamma och ideellt verksamma ringa för att få råd och vägledning i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Telefonen är bemannad på vardagar klockan 09:00-16:00 av personer som ingår i det Nationella kompetensteamet.

Det Nationella kompetensteamet får genom samtalen en uppfattning om olika typer av utsatthet, samt om områden där det finns brister och problem. Kompetensteamet kan därmed uppmärksamma relevanta aktörer på dessa och på de utvecklingsbehov som finns. Samtalen och frågorna ger också kompetensteamet en bild av vilken kunskap som i vissa fall tycks saknas bland yrkesverksamma, vilket bidrar till att bedöma vilka teman och frågor som det finns behov av att ta upp exempelvis i framtida utbildningsinsatser. Utöver det får kompetensteamet genom ärendena, som kommer till stödtelefonen, möjlighet att ta fram uppgifter om hur utsattheten ser ut, relationerna mellan de utsatta och förövarna etc., vilket är ett viktigt underlag i det egna fortsatta arbetet och viktig information till andra aktörer. I avsnittet ”Samtalen till den nationella stödtelefonen” redovisas en rad olika uppgifter som är baserade på de ärenden som kommit till stödtelefonen.

Spridning av kunskap och information

Webbplats

Inom regeringsuppdraget till länsstyrelserna om insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck har Länsstyrelsen Östergötland ansvarat för att driva webbplatsen www.hedersfortryck.se, vilken drivs som en fristående webbplats utanför länsstyrelsens egen webbplats. Denna webbplats utgör den huvudsakliga informationskanalen för frågan och vänder sig för närvarande i huvudsak till yrkesverksamma. Här kan man bland annat lära sig mer om vad hedersrelaterat förtryck och våld är, se vilka insatser som sker på nationell och lokal nivå och ta del av informationsmaterial, både i tryckt och i nedladdningsbar form. Webbplatsen [hedersfortryck.se](http://www.hedersfortryck.se), har under perioden 2016-01-01 – 2016-12-31, sammanlagt haft 114 998 sidvisningar, varav 92 548 unika.

Migrationsverket har i samverkan med Länsstyrelsen Östergötland tagit fram en webbutbildning om hedersrelaterat våld och förtryck. Under 2016 har denna gjorts tillgänglig på www.hedersfortryck.se. Under året har också ett kommunikationsverktyg tagits fram tillsammans med organisationen TRIS (Tjejs rätt i samhället) med tillhörande handledning. Verktöget är baserat på emojis och syftar till att hjälpa personer

som utsatts för olika slag av övergrepp att sätta ord på sina känslor och berätta vad som har hänt. Kommunikationsverktyget kommer att lanseras på webbplatsen under första delen av 2017.

Kampanj mot barnåktenskap och tvångsäktenskap

I maj 2016 lanserades en kampanj mot barnåktenskap och tvångsäktenskap, riktad till yrkesverksamma som kommer i kontakt med barn, till exempel inom skola, socialtjänst, hälso- och sjukvård och polis. Kampanjen var inriktad på information om lagstiftningen mot barn- och tvångsäktenskap. Drygt 13 500 mottagare fick ett kampanjutskick via e-post. Kampanjen bestod av affischer, filmer och vägledning som fanns för nedladdning via webbplatsen www.hedersfortryck.se.¹¹ Informationskampanjen spreds även regionalt på bland annat flygplatser, inom kollektivtrafik och i livsmedelsaffärer.

Övrigt

Länsstyrelsen Östergötland skickar med jämna mellanrum ut ett digitalt informationsblad om vad som är aktuellt inom Länsstyrelsen Östergötlands nationella regeringsuppdrag för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Som en del i informationsspridningen inom uppdraget har Länsstyrelsen Östergötland också ett Twitter-konto¹² samt ett YouTube-konto¹³ där bland annat informationsfilmer går att hitta. Informationsfilmen för barn och unga om lagen mot tvångsäktenskap samt informationsfilmerna om könsstymning av flickor och kvinnor för barn och unga respektive föräldrar och vårdnadshavare finns sedan 2016 översatta till 10 språk (arabiska, dari, engelska, farsi, franska, kurdiska, romani, somaliska, sorani samt turkiska).

Länsstyrelsen Östergötland och det Nationella kompetensteamet fick under 2016 stor uppmärksamhet i media. En sökning avseende perioden 2016-01-01—12-31 på artiklar där både Länsstyrelsen Östergötland och heder nämns i en och samma artikel gav 689 träffar i medicarkivet,¹⁴ varav 225 var i tryckt format.

Uppmärksamma särskilda problem och frågor

Som nämnts får det Nationella kompetensteamet på olika sätt kännedom om bland annat hur utsatthet kan ta sig uttryck och om områden där det finns problem och brister.

Under 2016 har det Nationella kompetensteamet bland annat:

- Samverkat med och lämnat underlag till Polismyndigheten i deras översyn av polisens verksamhet gällande hedersrelaterade brott.¹⁵ En deltagare i det Nationella kompetensteamet arbetade för Polismyndigheten i deras uppdrag genom hela projektet. Arbetet bestod bland annat av en genomgång och analys av samtliga polisanmälda ärenden rörande brotten äktenskapstvång och könsstymning. Detta arbete gav värdefulla erfarenheter både vad gäller

¹¹ Efter utskicket skedde en tydlig ökning av trafiken på webbplatsen.

¹² twitter.com/hedersfortryck.

¹³ www.youtube.com/channel/UCIjI0QHOBfs25viCbtDN3A.

¹⁴ www.retriever.se.

¹⁵ Nationella operativa avdelningen, UC Mitt (2016) *Översyn av polisens verksamhet gällande hedersrelaterade brott*.

utsattheten och ansvariga myndigheters beredskap att hantera dessa ärenden. Detta beskrivs mer utförligt i senare delar av rapporten.¹⁶

- Lämnat underlag till Polismyndighetens redovisning av arbetet med transnationella ärenden där det finns misstanke om hedersrelaterat våld eller förtryck, äktenskap mot den egna viljan och barnäktenskap.¹⁷ I underlaget redovisades bland annat det Nationella kompetensteamets erfarenheter av hur den transnationella dimensionen kan påverka ansvariga myndigheters möjligheter att agera och utsattas möjligheter att få skydd och stöd. Dessa erfarenheter kommunicerades också direkt till ansvariga departement under 2016 och beskrivs närmare senare i rapporten.
- Lämnat synpunkter och underlag till Justitiedepartementet kring ärenden rörande äktenskapstvång bland annat utifrån Åklagarmyndighetens kartläggning av ärenden rörande äktenskapstvång.¹⁸ Denna kartläggning genomfördes parallellt med Polismyndighetens granskning av ärenden. När kartläggningen presenterades lyfte det Nationella kompetensteamet upp reflektioner utifrån de egna erfarenheterna från stödtelefonen och de pågående uppdragen inom Polismyndigheten till Justitiedepartementet.
- Samverkat med och lämnat underlag till bland annat Migrationsverket, Barnombudsmannen, Socialstyrelsen, Länsstyrelsen Stockholm och Sveriges Kommuner och Landsting kring ensamkommande gifta flickor. Detta var ett område som lyftes som en särskild problematik i det Nationella kompetensteamets rapport för verksamheten 2015. Under 2016 var detta ett fokusområde för kompetensteamet och ledde till ett konstruktivt samarbete med andra myndigheter för att synliggöra frågan och utveckla arbetet inom ansvariga myndigheter. Inom detta område har det Nationella kompetensteamet bland annat medverkat vid flera konferenser och lämnat synpunkter på myndigheters och verksamheters vägledningar¹⁹ som exempelvis Migrationsverkets standard för att identifiera barn som är gifta eller lever i äktenskapsliknande förhållanden i asylprocessen.

Nätverk

Länsstyrelsernas nätverk

Länsstyrelsen Östergötland samordnar ett nätverk för samtliga länsstyrelser som rör uppdragen om hedersrelaterat våld och förtryck. Nätverket har återkommande träffar och är ett viktigt forum för det Nationella kompetensteamet att få kunskap om aktuella behov och erfarenheter på regional och lokal nivå, för annan kunskapsspridning samt för att förmedla erfarenheter från kompetensteamets arbete till länsstyrelserna. Inom

¹⁶ När det gäller arbetet mot könsstämpning, se Länsstyrelsen Östergötlands *Rapport om tre uppdrag. Våga göra skillnad, Våga se, Föräldraskapsstöd/förebyggande*.

¹⁷ Polismyndigheten, HR avdelningen, (A066.326/2016). *Uppföljning av regeringens jämställdhetsmål på rättsväsendets område*.

¹⁸ Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Göteborg (2016) *Granskning av ärenden angående äktenskapstvång, försök och förberedelse därtill, samt vilseledande till tvångsäktenskapsresa*.

¹⁹ Synpunkter på Socialstyrelsens ”Frågor och svar” på webbplatsen, dnr 2698-2017 samt remissvar på Migrationsverkets standard, dnr 801-636-17.

ramen för nätverket initieras också samverkan kring exempelvis informationssatsningar (i vissa fall mellan ett flertal länsstyrelser) och utbildningsinsatser (mellan det Nationella kompetensteamet/Länsstyrelsen Östergötland och enskilda länsstyrelser).²⁰

Myndighetsnätverket *Gift mot sin vilja*

Länsstyrelsen Östergötland fick 2011 uppdraget *Gift mot sin vilja* (U2011/7068/UC) med syftet att genomföra insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja. En del av uppdraget bestod i att vara sammankallande för ett nationellt myndighetsnätverk. Nätverket består idag av drygt femton nationella myndigheter samt Sveriges Kommuner och Landsting (SKL).²¹

Syftet med nätverket är bland annat att skapa förutsättningar för att respektive myndighets insatser ska få större genomslag och det är även till för att bidra till att myndigheter samordnar insatser och samverkar med varandra inom området. Myndighetsnätverket kallas samman två-tre gånger per år och det sker ett kontinuerligt utbyte av information om de olika myndigheternas uppdrag och satsningar. Till exempel har frågor om ensamkommande gifta flickor belysts av Länsstyrelsen Östergötland och Åklagarmyndigheten har presenterat sin granskning av brott som rör äktenskapstvång. Utöver det bjuds även andra myndigheter och organisationer in, som har koppling till området. År 2016 publicerade myndighetsnätverket en broschyr med syftet att bland annat uppmärksamma hedersrelaterat våld och förtryck, initiera vidare intresse för att utveckla arbetet på området inom de myndigheter som ingår i nätverket och/eller för dessas målgrupper samt belysa insatser som gjorts under perioden 2007–2015. Syftet var vidare att uppmärksamma lagstiftningen mot barnäktenskap och tvångsäktenskap och att informera om lagen mot könsstympning av flickor och kvinnor.²²

Nätverket *Kompotten*

Kompotten är ett nätverk av drygt 40 kommuner för samarbete för att underlätta att våldsutsatta myndiga personer ska kunna få stöd och bosätta sig på en annan ort än hemorten. Länsstyrelsen Östergötlands arbete med att leda och utveckla *Kompotten* har fortgått under 2016 genom nätverksmöten med alla deltagande kommuner och möten med styrgruppen för nätverket.

Information om *Kompotten*, med syftet att få fler kommuner att ingå i nätverket, sprids till exempel inom ramen för samarbetet i länsstyrelsenätverket (se ovan) och vid konferenser och utbildningar som Länsstyrelsen Östergötland anordnar eller medverkar i. Länsstyrelsen Östergötland kan även sprida information i nätverket och ta del av kommunernas erfarenheter när det gäller deras arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck.

²⁰ Se även rapporterna om de två uppdragen dels att främja och lämna stöd till insatser för att motverka och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck (Länsstyrelsen Östergötland, 2017:08), dels att sprida vägledningarna *Våga göra skillnad* och *Våga se* samt aktivt främja våldsförebyggande insatser (Länsstyrelsen Östergötland, 2017:10).

²¹ Myndighetsnätverket består av företrädare för Barnombudsmannen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Försäkringskassan, Kriminalvården, Länsstyrelsen Skåne, Länsstyrelsen Stockholm, Länsstyrelsen Västra Götaland, Migrationsverket, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Nationellt centrum för kvinnofrid, Nämnden för statligt stöd till trossamfund, Polismyndigheten, Skatteverket, Skolverket, Socialstyrelsen, Sveriges Kommuner och Landsting samt Åklagarmyndigheten.

²² Se <http://www.hedersfortryck.se/publikationer/myndighetsnatverket-gift-mot-sin-vilja>.

En överblick och helhetsyn

Arbetet med de olika delarna av uppdraget som rör det Nationella kompetsteamet samt arbetet med de övriga nationella uppdragen ger en helhetsbild och bidrar bland annat till att utveckla ett strategiskt arbete, uppmärksamma och analysera utvecklingsbehov och till att utveckla samarbetet mellan länsstyrelser, mellan nationella myndigheter samt mellan myndigheter och ideella organisationer.

Som exempel kan nämnas att frågorna till den nationella stödtelefonen bland annat bidrar till att kunna identifiera kunskapsbehov i de yrkesgrupper som ringer till stödtelefonen. Detta är i sin tur ett underlag när Länsstyrelsen Östergötland i samarbete med andra länsstyrelser och nationella myndigheter, anordnar utbildningsinsatser och sprider kunskap genom bland annat de material som Länsstyrelsen Östergötland tagit fram och via webbplatsen www.hedersfortryck.se.

Samverkan, bland annat inom de olika nätverken, bidrar till att uppmärksamma nya utvecklingsområden och samtalen till stödtelefonen utgör också en kunskapskälla när det till exempel gäller olika typer av utsatthet och utsatta grupper. Detta kan både leda till en utveckling av egeninitierade insatser och förmedlas till regeringen som ett underlag för fortsatta satsningar och uppdrag.

Nätverken och samverkan i andra former ger också goda möjligheter att brett sprida information och kunskap.

3. Samtalen till den nationella stödtelefonen

I det här avsnittet beskrivs samtalen till den nationella stödtelefonen: de utsatta och förövarna, utsattheten, vilka myndigheter som ringt och varifrån i landet, vilken typ av frågor de som ringt har haft och vilken vägledning och vilka råd som de har fått.

Sedan stödtelefonen inrättades i mitten av mars 2014 till och med den 31 december 2016 har det totalt kommit in 940 ärenden²³ som direkt berör 1 317 utsatta personer.

Det genomsnittliga antalet ärenden per månad har ökat år från år, se tabell 1.²⁴

Tabell 1. Antal ärenden och antal utsatta personer per år och totalt

	2014 *	2015	2016	Totalt
Antal ärenden	187	298	455	940
<i>Ärenden/månad i genomsnitt</i>	20	25	38	28
Antal utsatta personer	255	443	619	1317

* Från och med den 13 mars.

Fokus i resten av detta avsnitt kommer att vara på en redovisning och beskrivning av 2016 års ärenden. Avslutningsvis görs en översiktlig redovisning av vissa uppgifter som rör samtliga ärenden som kommit till stödtelefonen sedan starten i mars 2014.

²³ Antalet samtal är dock avsevärt högre än antalet ärenden eftersom det ofta kommer flera samtal i ett och samma ärende.

²⁴ Under de första månaderna när telefonen inrättats var dock antalet ärenden mycket begränsat på grund av att spridningen av information om stödtelefonen först skedde i liten skala och succesivt ökades.

Redovisning av 2016 års ärenden

I detta avsnitt redovisas de ärenden som kommit till stödtelefonen under 2016, det vill säga 455 ärenden.²⁵ En majoritet av ärendena, 69 procent, rör enskilda personer, 15 procent rör kvinnor med barn och 6 procent rör syskon.²⁶

Ärendena berör totalt 619 utsatta personer.²⁷

I tabell 2 framgår hur antalet ärenden per månad sett ut under 2016. I december var det hittills högsta antalet ärenden under en månad.

Tabell 2. Antal ärenden/månad under år 2016

År 2016	Antal Ärenden
Januari	19
Februari	38
Mars	41
April	33
Maj	43
Juni	32
Juli	19
Augusti	27
September	51
Oktober	53
November	41
December	58
Totalt	455

²⁵ Antalet samtal är dock avsevärt högre än antalet ärenden eftersom det ofta kommer flera samtal i ett och samma ärende.

²⁶ Resterande 10 procent rör bland annat par eller före detta par.

²⁷ Detta utgör 48 procent av det totala antalet ärenden som kommit till stödtelefonen sedan starten i mars 2014 och 47 procent av antalet utsatta personer.

Redovisningar, internt bortfall och underskattningar

Vissa uppgifter redovisas på individnivå (bland annat de utsattas kön och ålder samt vad de varit utsatta för) medan andra uppgifter redovisas på ärendenivå (till exempel vilken myndighet som ringt till den nationella stödtelefonen).

Ärendena handlar ofta om allvarlig utsatthet och samtalen är fokuserade på de grova och allvarliga handlingar som personerna är utsatta för. Det är sannolikt så att de personer som exempelvis blivit bortförda, som riskerar att giftas bort, som är utsatta för grovt fysiskt våld och/eller dödsbot dessutom är utsatta för hot, kontroll, begränsningar och/eller psykiskt våld men att detta inte tas upp i samtalen. De som svarar i stödtelefonen ställer inte följdfrågor i syfte att få en så fullständig statistik som möjligt över ärendena, eftersom syftet är att ge råd och vägledning till de som ringer utifrån deras frågor och hur situationen ser ut. Det kan också vara så att det efter flera samtal och lång tid kommer fram att en person är utsatt för fler typer av våld än vad som framkom från början. Detta kommer då inte med i statistiken eftersom den tas fram regelbundet och inte uppdateras i efterhand. Detta innebär att utsattheten för psykiskt våld, hot, kontroll och begränsningar sannolikt är starkt underskattad, vilket är skälet till att inga andelar redovisas när det gäller dessa typer av utsatthet.

Troligen finns det även underskattningar när det gäller förövare, det vill säga att det inte alltid i samtalen nämns att förutom till exempel en eller båda föräldrarna, även ett syskon eller en släkting har varit delaktig i att utöva någon form av våld eller förtryck – eller att den som ringer inte känner till det. Något annat som bidrar till ett bortfall vad gäller vem/vilka som är förövare är att det ibland framgår att en person är utsatt av sin "familj", vilket innebär att det inte går att veta om det är föräldrar, syskon, både och eller om det även kan avse andra släktingar.

De mer konkreta beskrivningarna av hur ärendena kan se ut baseras i samtliga fall på flera ärenden så att det inte går att identifiera enskilda ärenden. Dessa beskrivningar ska inte ses som att de "representerar" flertalet ärenden i en viss kategori utan är endast exempel på situationer och händelseförlopp för att få en mer konkret bild av hur verkligheten bakom siffrorna kan se ut.

De utsatta och förövarna samt våldet och förtrycket

De utsatta och förövarna

De utsattas kön och ålder

En stor majoritet, 86 procent, av de utsatta är flickor eller kvinnor och 14 procent är pojkar eller män.²⁸

I vissa ärenden framgår att de utsatta personerna är under 18 år men ingen mer exakt ålder än så. Minst 55 procent av de utsatta är under 18 år, det vill säga barn.

I tabell 3 redovisas en mer detaljerad åldersfördelning bland de utsatta, där det bland annat framgår att minst 21 procent av dem är under 15 år.

²⁸ Om bortfallet tas med i beräkningen av andelar så är fördelningen 77 procent flickor/kvinnor, 13 procent pojkar/män och 10 procent då kön är okänt.

Tabell 3. De utsattas ålder

Ålder	Antal	Andel
Under 15 år	133	21 %
15-17 år	177	29 %
18-25 år	144	23 %
Över 25 år	43	7 %
Oklart	122	20 %
Totalt	619	100 %

Relationen mellan de utsatta och förövarna

Många har varit utsatta för våld av flera olika förövare, till exempel:

- barn och unga som utsatts av föräldrar, syskon och släktingar
- kvinnor som utsatts av make/före detta make, hans släktingar och sina egna släktingar

Totalt är det minst 55 procent som har blivit utsatta av en eller båda föräldrarna, minst 17 procent har blivit utsatta av syskon och minst 13 procent har utsatts av sin man eller före detta man (i några fall pojkvän/före detta). Det framgår också i en del ärenden att det är landsmän till de utsatta som är förövare, i vissa fall är de helt obekanta för de utsatta. Det förekommer också att pojkar och unga män utsätter sina mödrar eller systrar för till exempel kontroll och/eller fysiskt våld.

Utsattheten

Hedersrelaterat våld och förtryck kan ta sig många olika uttryck, vilket tydligt framgår av samtalen till den nationella stödtelefonen, och många utsätts för flera olika typer av våld och förtryck.

Många samtal präglas av en mycket allvarlig och omfattande utsatthet som har pågått under lång tid och situationerna för de utsatta kan vara mycket akuta. Den utsatthet det handlar om är:

- Barnåktenskap och tvångsäktenskap – eller risk/oro för det
- Bortförande ut ur Sverige – eller risk/oro för det
- Hot om eller rädsla för dödligt våld
- Fysiskt våld
- Könstymning av flickor och kvinnor – konsekvenser/oro för att det ska ske/misstanke om att det har skett
- Sexuellt våld
- Psykiskt våld och hot
- Kontroll och begränsningar

I de följande avsnitten beskrivs kortfattat de olika typerna av utsatthet utifrån de ärenden som kommit till den nationella stödtelefonen.²⁹ Beskrivningarna av hur utsattheten ser ut bygger till största delen på en närmare genomgång av ett urval ärenden från 2016.³⁰

På grund av att utsattheten för psykiskt våld, kontroll och begränsningar sannolikt är underskattade (se ovan) redovisas inte antal och andelar när det gäller dessa typer av utsatthet. Kontroll och begränsningar beskrivs under rubriken ”Den kollektiva dimensionen, förövares strategier och hot över tid”.

I några avsnitt beskrivs även kortfattat hur utsattheten kan drabba vissa grupper, som exempelvis asylsökande, pojkar och unga män samt personer med någon typ av funktionsnedsättning.³¹

Barnäktenskap och tvångsäktenskap – eller risk/oro för det

*Dessa ärenden rör totalt 119 personer – det vill säga 19 procent av de utsatta
Av dessa är det 33 personer som varit utsatta för tvångs-/ barnäktenskap*

Ärenden om oro/risk för eller planer på barn- eller tvångsäktenskap samt om genomförda barn- eller tvångsäktenskap berör minst 119 personer. Av dem var 106 flickor/unga kvinnor (71 av dem var under 18 år) och 11 var pojkar/unga män (fem var under 18 år).

När det gäller de genomförda barn- och tvångsäktenskapen finns både exempel på de som blivit tvångsgifta när de varit bosatta i Sverige (varav de flesta blivit bortförda ut ur Sverige för att tvångsgiftas) och på de som redan varit tvångsgifta (och varit under 18 år) då de anlant till Sverige. I de senare fallen har det både handlat om ensamkommande flickor och om nyanlända flickor som kommit tillsammans med sin familj. Det har i dessa fall både funnits ärenden där det är stor ålderskillnad mellan flickan och hennes man och ärenden där flickan och mannen varit mer jämnåriga.

I vissa fall framstår det som att äktenskapet har varit planerat sedan länge av närstående medan det i andra fall kan handla om hot om äktenskap på grund av att den utsatta anses ha brutit mot hedersnormerna.

Exempel

Stödtelefonen blir kontaktad angående en flicka som under lång tid stått emot krav från närstående om att gifta sig. Vid en sammankomst som familjen ordnade blev hon dock bortgift mot sin vilja. Flickan rymde kort därefter och sökte skydd. Båda de inblandade familjerna förnekar att det skett en vigselceremoni. Den som ringer vill ha vägledning i hur de ska agera i ärendet.

²⁹ När det gäller uppgifter om kön och ålder på de utsatta finns ett visst bortfall.

³⁰ Urvalet består av vart tredje ärende under perioden 1 januari – 30 september 2016. Beskrivningarna av vissa typer av ärenden, som exempelvis sexuellt våld samt ärenden som rör utsatta personer med funktionsnedsättning och ärenden som rör utsatta hbtq-personer, bygger på de som kunde identifieras bland samtliga ärenden från 2016 genom sökningar i dokumenthanteringssystemet på vissa specifika ord

³¹ Grupper som både är heterogena och även kan vara överlappande, det vill säga att en person till exempel både kan vara asylsökande och ha en funktionsnedsättning.

Bortförande ut ur Sverige – eller risk/oro för det

*Dessa ärenden rör totalt 62 personer, det vill säga 10 procent av de utsatta
Av dem har 39 personer blivit bortförda*

Av de 62 personer som dessa ärenden rör var 35 flickor/unga kvinnor (27 av dem var under 18 år) och två var pojkar/unga män (båda var under 18 år).

Anledningen till att någon förs ut eller riskerar att föras ut ur Sverige har ofta varit ett planerat tvångsäktenskap. I flera ärenden har detta föregåtts av att föräldrar eller släktingar har fått kännedom om att flickan eller i vissa fall pojken har en kärleksrelation som inte accepteras. I flera fall då flickor eller unga kvinnor har blivit bortförda har svenska myndigheter känt till dem, deras utsatthet och livsvillkor under lång tid innan bortförandet. Vissa av de utsatta har varit placerade enligt LVU.³² Det kan också handla om barn och unga som har anmält till myndigheter att de har utsatts för hot, förtryck och våld av närstående då de anses ha brutit mot hedersnormerna. I andra fall kan det handla om att det kan finnas en risk för ett förestående bortförande.

Exempel

En flicka har tidigare varit placerad enligt LVU på grund av att hon utsatts för våld och att det fanns en risk för tvångsäktenskap. Efter en tid i placering så återvände flickan på eget initiativ till sin familj. Flickan har nu tagit tillbaka tidigare lämnade uppgifter. Familjen uppger att det inte finns några planer på att gifta bort flickan och att de har sagt nej till den familj som de tidigare blev kontaktade av kring äktenskap. Nu har den som kontakter stödtelefonen fått kännedom om att flickan har varit frånvarande från skolan och att familjen har hämtat ut nya pass. Den som ringer vill ha vägledning i hur de ska agera.

En flicka har tidigare varit placerad enligt SoL³³ på grund av att hon utsatts för våld och hot från flera närstående. Nu har den som ringer stödtelefonen fått indikationer på att flickan befinner sig i utlandet. Flickan har hört av sig till vänner via sociala medier, hon har uppgett att hon är rädd och ledsen, att hon inte vet vad som kommer hända med henne eller i vilket land hon befinner sig. Den som ringer stödtelefon vill ha vägledning i hur de ska agera i ärendet.

Hot om eller rädsla för dödligt våld

Dessa ärenden rör totalt 63 personer, det vill säga 10 procent av de utsatta

Av de 63 personer som dessa ärenden rör var 47 flickor/unga kvinnor (14 av dem var under 18 år) och 16 var pojkar/unga män (tre var under 18 år).

Dessa ärenden handlar antingen om uttryckliga dödshot eller om en stark rädsla för att bli dödad. I vissa fall handlar det om par som blir hotade till livet på grund av att de har eller har haft otillättna kärleksrelationer, i andra fall om kvinnor som har skilt sig eller

³² Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

³³ Socialtjänstlag (2001:453).

som vill skilja sig. I vissa fall kommer hoten från familjemedlemmar eller andra släktingar som inte bor i Sverige.

Fysiskt våld

Dessa ärenden rör minst 196 personer, det vill säga minst 32 procent av de utsatta

Av de 196 personer som dessa ärenden rör var 159 flickor/unga kvinnor (80 av dem var under 18 år) och 16 var pojkar/unga män (nio var under 18 år).

Det fysiska våldet tar sig olika uttryck. Det handlar exempelvis om slag med tillhyggen, knivhugg och om sparkar mot magen eller huvudet samt om knytnävsslag och örfilar. Ofta beskrivs dock det fysiska våldet som just "fysiskt våld", "slag" eller "misshandel", dvs. att det inte går att beskriva närmare hur våldet gått till.

Könsstypning av flickor och kvinnor: konsekvenser/oro för att det ska ske/misstanke om att det har skett

Dessa ärenden rör totalt 17 flickor/unga kvinnor, det vill säga 3 procent av de utsatta

- 5 fall: konsekvenser av könsstypning
- 4 fall: oro för att könsstypning ska ske
- 6 fall: misstanke om att könsstypning har skett

Av de 17 flickorna/unga kvinnorna var 16 under 18 år, varav 12 var under 15 år.

När det gäller de ärenden som rör konsekvenser för flickor eller kvinnor som har blivit könsstypade innan de anlände till Sverige, handlar dessa bland annat om flickor som haft så svåra smärtor att de uppmärksammats till exempel av skolpersonal. I vissa ärenden har det kommit fram att flickor varit könsstypade då de varit placerade i familjehem eller hem för vård eller boende (HVB) och när det gäller andra flickor har de berättat om det i skolan. I dessa fall kan dilemmat vara att flickorna har behov av vård men är rädda för hur föräldrarna kommer att reagera på detta eller att de är övertygade om att föräldrarna inte kommer att acceptera att flickorna söker och får vård.

När det har rört misstankar om att små flickor har blivit könsstypade har det ofta varit förskolan som anmält och det har i flera ärenden framgått att det varit svårigheter när det gäller att bedöma huruvida flickorna blivit könsstypade eller inte. När det slutligen rör oro för att flickor ska bli könsstypade har oron ibland väckts i samband med en förestående utlandsresa.

Sexuellt våld

Det sexuella våldet handlar om övergrepp inom familjen mot flickor av deras styvfäder och/eller bröder, om övergrepp som begåtts av pojkvänner eller makar och om övergrepp som begåtts av andra, inte närstående, personer.³⁴ Övergreppen handlar om våldtäkter och våldtäktsförsök samt om andra sexuella övergrepp. I vissa fall har de skett för en tid sedan, i något fall för många år sedan, men de har ändå en avgörande del i den

³⁴ Ett femtontal ärenden från 2016 har identifierats, alla utom ett rör flickor och kvinnor.

aktuella problematiken för den utsatta personen. Vissa av de utsatta har varit utsatta under flera år i tvångsäktenskap. Det framgår av flera ärenden att det sexuella våldet inte har anmälts (i vissa fall gäller detta till socialtjänsten, i andra fall till polisen) på grund av den skam som de utsatta känner och även på grund av en stark rädsla för att föräldrarna ska få reda på vad som hänt och för hur de kommer att reagera och agera utifrån detta. Planer på äktenskap, ”oskuldsoperation” och ”oskuldskontroll” har framgått i några ärenden. Initiativet till ett äktenskap eller en oskuldsooperation kan komma från den utsatta själv men också som uttalade hot i de fall närstående fått reda på övergreppen.

Det framkommer också att förövare kan utnyttja de oskuld- och hedersnormer som flickor förväntas leva utifrån. Förövare kan använda olika former av utpressning mot flickor, de kan ha tagit bilder eller sparat konversationer på sociala medier som de hotar med att kommunicera till närstående. Utsattheten kan i de fallen gå mycket långt och flickor kan ha utsatts för övergrepp, pressas på tjänster, pengar och i något fall äktenskap.

Exempel

En flicka i tonåren har under en längre tid blivit utsatt för sexuella övergrepp, flickan mår mycket dåligt och har varit nära att ta sitt liv. Den som utsätter henne är inte polisanmäld. Hon har försökt förmå mannen att gifta sig med henne. Hon har förmedlat till den som ringer stödtelefonen att övergreppen absolut inte får komma till hennes familjs kännedom. Om övergreppen blir kända drar hon skam över familjen. Hon struntar i vad som händer med henne men hon oroar sig för vilka konsekvenserna blir för hennes systrar. Den som ringer undrar hur de ska agera i ärendet.

Psykiskt våld och hot

Det psykiska våldet handlar till exempel om grova verbala kränkningar; om att den utsatta får höra att hon/han är en skam för familjen, gör en närstående sjuk, är värdelös samt om utfrysning/ isolering av den utsatta personen. Det psykiska våldet har ofta utövats inom den närmaste familjen och kan ha utlösts av en otillåten kärleksrelation. I många ärenden framgår också att de utsatta personerna har hotats, direkt eller indirekt, men det finns inte så ofta konkreta uppgifter om vad hoten har bestått i.

Ärenden som rör personer med intellektuell funktionsnedsättning

När det gäller ärenden som handlar om utsatta med någon form av intellektuell funktionsnedsättning finns bland annat exempel på en ung flicka som pratat om kommande giftermål men uppenbart inte förstått vad ett äktenskap skulle innebära och en vuxen kvinna som har tvingats till sexuellt umgänge med olika män, eventuellt mot betalning, och som inte förstått att hon utnyttjas och är utsatt för brott.

Ärenden som rör individer som identifierar sig som hbtq

När det gäller dessa ärenden finns exempel på unga pojkar som placerats och personer som sökt hjälp för att få skydd på grund av hot och/eller allvarligt psykiskt våld med anledning av homosexualitet, att vilja göra en könskorrigering eller för att de är transpersoner. Andra personer har blivit hotade till livet då de antingen berättat om sin homo- eller bisexualitet eller om könskorrigering.

Asylsökande

Många ärenden rör nyanlända, inklusive ensamkommande barn.³⁵ Ärenden som rör asylsökande har bland annat handlat om kontroll, hot, sexuellt våld och fysiskt våld. De ärenden som handlar om flickor under 18 år som varit gifta när de kommit till Sverige hör också till de ärenden som rör asylsökande.

Pojkar/unga män

Pojkars och mäns utsatthet kan vara kopplad till att de har en otillåten relation och på grund av den blir hotade av flickvännens familj. I flera fall under 2016 handlar det om ensamkommande pojkar som utsatts för hot från närstående till flickor de haft en relation med. Det kan även handla om unga män som hotas för att de nekar till att ingå ett äktenskap som bestämts av den egna och flickans/kvinnans familj. Det finns även exempel på pojkar och unga män som hotats för att de ska kontrollera och utöva våld mot sina mödrar och/eller systrar. I flera av de nämnda situationerna ovan har det handlat om dödshot.

Vuxnas utsatthet

I flera ärenden som rör vuxna kvinnor så handlar det om äktenskap som ingåtts genom tvång och att de under flera år utsatts för kontroll, förtryck, isolering, våld och sexuella övergrepp. I vissa fall kontrollerar också barnen sin mamma. I de fall de bryter upp från mannen kan de nekas skilsmässa, utsättas för hot och våld både av den egna familjen och mannens familj och också nekas kontakt med gemensamma barn.

Den kollektiva dimensionen, förövares strategier och hot över tid

Som tidigare beskrivits utövas kontroll, förtryck och våld i många ärenden kollektivt. De utsatta förhåller sig också i stor utsträckning till den kollektiva dimensionen vad gäller det egna handlingsutrymmet. I många fall är det konsekvenserna för andra familjemedlemmar som begränsar utsattas möjlighet att ta kontakt med individer utanför det egna nätverket. Att utsatta har tagit kontakt med myndigheter kan i många fall ses som en faktor som tydligt ökat hotet mot de utsatta. Förövares kontroll och begränsningar är ofta mycket omfattande och påverkar utsattas hela livsutrymme och självbestämmande. Syftet med kontroll och begränsningar är att se till att normerna som gäller i familjen/släkten ska följas och upprätthållas och handlar såväl om vardagssituationer som om livsval. Det rör sig exempelvis om att inte få ha vänner av det motsatta könet eller att inte få ha vänner överhuvudtaget. Det handlar om flickor som alltid följs till och från skola och vuxna kvinnor som inte tillåts arbeta eller som kontrolleras under SFI-undervisning eller arbetsmarknadsåtgärder. Ungdomar och vuxna som inte får gå ut på sin fritid, inte får bestämma över sin utbildning eller klädsel, vars pass beslagtogs och vars kontroll över ekonomi och bostad begränsas. Det handlar också om att inte få ha pojk- eller flickvän, att inte få ha sex före äktenskapet, att inte få välja om man vill gifta sig eller med vem, att nekas skilsmässa eller vårdnad om gemensamma barn. I vissa fall kan individer ha ett visst handlingsutrymme i förhållande till hedersnormerna från närstående som exempelvis syskon eller föräldrar. Den kollektiva dimensionen kan dock ses i att om handlingar som anses vara normbrott av andra i nätverket blir offentliga så kan hotet mycket plötsligt trappas upp och den utsatta stå utan stöd från närstående.

³⁵ Hittills har det inte specifikt registrerats när ärenden dokumenteras och är därför inte med i statistiken över ärenden. Efter att ha noterat att allt fler ärenden rör denna grupp kommer dock detta att dokumenteras i fortsättningen.

I många ärenden under 2016 är sociala medier aktuella på olika sätt. De kan dels ses som viktiga för utsattas tillgång till ett liv utanför närståendes sociala kontroll men i lika stor utsträckning kan de ses som ett sätt att upprätthålla kontrollen över utsatta. Då det finns begränsade möjligheter att kontrollera vad som fotograferas och sprids på sociala medier så kan utsatta själva i stor utsträckning ses som tvungna att begränsa sina handlingar i det offentliga rummet. Möjligheten att ett brott mot hedersnormerna avslöjas genom sociala medier kan ses som ständigt närvarande. Det finns ärenden där en väns foto taget och uppladdat på sociala medier i all välmening leder till att individer förs ut ur landet. Rykten om utsatta och information om deras handlingar kan mycket fort spridas och hot trappas upp oavsett landgränser genom sociala media. I flera ärenden framkommer att förövare också aktivt bevakar utsatta genom sociala medier. Stora möjligheter till kontroll finns också genom mobiler, förövaren kan stå för telefonabonnemang och kontrollera vem den utsatta ringer till och vilka som ringer samt kan installera ”övervakningsappar”.

Andra exempel på övervakning och kontroll kan vara att närstående närvarar i all kontakt med myndigheter. I vissa fall framstår kontrollen som mer subtil för yrkesverksamma som att närstående är med i myndighetskontakter som stöd eller som tolk för den utsatta. Kontrollen kan bli tydlig först när yrkesverksamma nekar de närstående att vara med under samtal. I andra fall kan flera närstående komma till möten, dra igång drev och aktivt hota yrkesverksamma. Det har förekommit ärenden då de yrkesverksamma har förmedlat att de är livrädda för familjen utifrån deras kännedom om familjemedlemmars tidigare brottsliga handlingar.

I vissa ärenden kommer inte pressen på utsatta att anpassa sig till hedersnormerna från närstående utan från andra som anser det av vikt att hedersnormer upprätthålls. Det kan exempelvis handla om boende på den utsattas asylboende, grannar i närområdet, ungdomar i skolan och liknande. I dessa fall kan närstående som tidigare fungerat som ett stöd till den utsatta, ta avstånd från eller hota den utsatta. Länsstyrelsen Östergötland anser att det är av stor vikt att personal som kommer i kontakt med barn och unga som är eller kan vara utsatta, har ett tydligt barn- och ungdomsperspektiv och ett rättighetsperspektiv när det bland annat gäller rätten till kroppslig integritet och rätten att forma och påverka sitt liv. Det har i ett fåtal ärenden till stödtelefonen framkommit att det inte alltid är så.

Att de hedersrelaterade normerna och hot riktade mot de utsatta består över tid kan ses som ytterligare en tydlig dimension i ärendena. Det finns ärenden som rör utsatta som varit placerade utifrån hedersrelaterat våld och utan kontakt med sin familj sedan tidiga tonåren, som utsätts för hot, press och skuldbeläggning också i vuxen ålder då familjemedlemmar får kontakt med dem. I flera ärenden uttrycker de utsatta att erfarenheter av hur närståendes normbrott har hanterats av kollektivet, påverkat dem. Det kan handla om kvinnliga släktingar som blivit tvångsgifta, misshandlade, utstötta, mördats eller tagit sina egna liv. Trots att detta kan ha utspelats långt tillbaka i tiden, finns dessa öden närvarande för de utsatta och påverkar deras eget handlingsutrymme också i nuet. Att förövare hänvisar till de negativa konsekvenserna för andra som tidigare försökt att bryta mot hedersnormerna kan ses som en tydlig dimension i den hedersrelaterade utsattheten.

Den transnationella dimensionen

Den transnationella dimensionen kan ses som en tydlig del i förövares hot- och våldsutövande. Närstående kan kontinuerligt ha förmedlat hur överträdelser av hedersnormer bestraffas i länder dit familjen har anknytning. De kan också ha uttalat

konkreta hot om att föra bort den utsatta till ett annat land för att där utföra handlingar utan att bli straffade och utan att den utsatta kan skyddas. Som vi tidigare beskrivit har utsatta i flera ärenden också förts ut ur landet. Den transnationella dimensionen kan aktualiseras både i ärenden där de utsatta är födda i Sverige och i ärenden som rör nyanlända asylsökande. För utsatta som ännu inte har permanent uppehållstillstånd kan förövares uttalade hot om att påverka asylprocessen på olika sätt ses som en del i våldsutövandet.

I ärendena som inkommer till stödtelefonen förs ingen statistik på den transnationella dimensionen eller landbakgrund för de utsatta. Den transnationella dimensionen är dock tydlig i många ärenden och påverkar både de utsatta och de yrkesverksammas handlingsutrymme. Det kan handla om att det aktuella brottet har skett utomlands, att förövare och vittnen befinner sig utomlands eller att den utsatta befinner sig utomlands mot sin egen vilja och med begränsade möjligheter att ta sig tillbaka till Sverige. Tidigare brott som kan utgöra en viktig del i en hot- och skyddsbedömning för den utsatta kan ha skett i utlandet. Det kan också komma nya hot från personer i utlandet eller att närstående i utlandet har hotats, vilket påverkar den utsattas handlingsutrymme och yrkesverksammas möjligheter att ingripa. Den transnationella dimensionen kan aktualiseras även utifrån behovet av att veta hur ett äktenskap i utlandet har ingåtts och dokumenterats, hur åldern på en utsatt kan fastställas och internationella frågor kring vårdnad.

Barn i familjer där våld förekommer

Förutom de 619 direkt utsatta personerna som ärendena rör, nämns också ytterligare ett antal personer i samtalen. Det är 180 personer som antingen är barn till en utsatt kvinna eller som är syskon till ett utsatt barn.³⁶ I de fall de är under 18 år har socialtjänsten ansvar för att inleda utredning gällande dem eftersom de har rätt till stöd och hjälp om de har bevittnat våld eller andra övergrepp.³⁷

Det kan vara så att även de själva är eller varit direkt utsatta för våld eller förtryck, detta har dock inte uttryckligen kommit fram i samtalen. Det innebär att det förmodligen finns ett mörkertal när det gäller antalet direkt utsatta i ärendena till stödtelefonen.

³⁶ Eftersom det ibland nämns att det finns syskon eller barn utan att det framgår hur många de är så är denna siffra en minimisiffra. Ålder framgår inte heller alltid, men det framgår att minst 62 procent är under 18 år.

³⁷ 5 kap. 11 § socialtjänstlagen (2001:453) SoL; SOSFS 2014:4.

De som ringer, frågorna och råden

I detta avsnitt redovisas vilka som ringer till stödtelefonen och från vilka län samtalen kommer. Det beskrivs också vilka frågor de som ringer har samt vilken typ av råd och vägledning som de får.

De som ringer och varifrån

De som ringer

Det är framför allt yrkesverksamma inom socialtjänst och skola/förskola som har ringt till den nationella stödtelefonen, detta gäller 58 respektive 19 procent av ärendena, det vill säga sammanlagt drygt tre fjärdedelar av samtliga ärenden. Se tabell 4.

Tabell 4. De myndigheter etc. som ringt till den nationella stödtelefonen

	Antal	Andel
Socialtjänst	263	58 %
Skola/förskola	88	19 %
Polis	23	5 %
Ideella organisationer	19	4 %
Hälso- och sjukvård	10	2 %
Utsatta/närstående till utsatta	10	2 %
Ungdomsmottagningar	3	1 %
Övriga myndigheter *	14	3 %
Övriga **	18	4 %
Oklart	7	2 %
Totalt	455	100 %

* Till exempel Barnahus, Migrationsverket och Skatteverket.

** Till exempel familjehemsföräldrar och gode män.

Det är inte ovanligt att ärenden rör ensamkommande barn eller andra asylsökande.³⁸ Samtalen från Migrationsverket har dock varit få, under 2016 har sex ärenden identifierats komma från Migrationsverket.³⁹

³⁸ Detta har dock hittills inte registrerats i underlaget för statistiken över ärenden så det är inte möjligt att ange antal ärenden som rör dessa grupper. Under 2017 kommer uppgifter om detta att tas fram.

³⁹ Det har hittills inte förts statistik över detta så ärendena har identifierats genom sökningar på vissa specifika ord i dokumenthanteringssystemet.

Geografisk fördelning av ärenden

Det har kommit ärenden till stödtelefonen från samtliga län, se tabell 5. Flest ärenden har kommit från Västra Götaland, Östergötland respektive Skåne, det vill säga att två storstadslän hör till de tre län som haft störst antal ärenden. Minst antal ärenden har Blekinge, Uppsala respektive Halland haft, varav Blekinge är ett av de minsta länen sett till invånarantal. Se vidare diskussionsavsnittet för reflektioner över antalet ärenden per län i förhållande till invånarantalet i respektive län.

Tabell 5. Geografisk fördelning av ärenden

Län	Ärenden	
	Antal	Andel
Västra Götaland	51	11 %
Östergötland	48	11 %
Skåne	37	8 %
Jönköping	36	8 %
Kronoberg	25	5 %
Jämtland	23	5 %
Gävleborg	22	5 %
Västernorrland	22	5 %
Kalmar	20	4 %
Dalarna	19	4 %
Stockholm	18	4 %
Värmland	17	4 %
Västmanland	17	4 %
Södermanland	13	3 %
Gotland	10	2 %
Norrbottn	10	2 %
Örebro	10	2 %
Västerbotten	9	2 %
Halland	7	2 %
Uppsala	6	1 %
Blekinge	5	1 %
Oklart	30	7 %
Totalt	455	100 %

Frågorna samt råden och vägledningen

De som ringer

Det är stor variation bland de som ringer när det gäller hur stor kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck som de har. Vissa har mycket kunskap och behöver någon att resonera med och i en del fall få bekräftelse av att de ”tänker rätt”, men har inte någon i sin verksamhet/på sin arbetsplats att göra detta med. Andra däremot har väldigt lite kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck och känner stor osäkerhet kring hur de överhuvudtaget ska hantera exempelvis ett ärende, sin oro eller information de fått.

En del är oroliga för att samverkan inte ska fungera, ibland baserat på dåliga erfarenheter av samverkan, andra som ringer har inget stöd i sin verksamhet för de bedömningar som personen har gjort i ett ärende och behöver därför diskutera med någon inför exempelvis ett beslut om en insats.

Frågorna från de som ringer

Frågorna varierar mycket. Vissa som ringer ger en övergripande beskrivning av ärendet och vill ha allmän hjälp med hur de ”ska gå vidare”, vilket kan innebära att många följdfrågor måste ställas och att bedömningar av många olika aspekter av ärendet och den aktuella situationen behöver göras.

En del som ringer från socialtjänsten behöver hjälp med att bedöma hur allvarligt och akut ett ärende är när en anmälan kommit in, bland annat om hur de ska lägga upp det första mötet. Ofta kommer frågor om i vilket skede ett utsatt barns vårdnadshavare måste informeras om att barnet är aktuellt inom socialtjänsten. I många samtal kommer frågor om hot- och riskbedömningar: till exempel om hur vissa situationer ska bedömas och hur man sedan ska agera utifrån bedömningen. Det kommer också frågor som rör tillämpningen av lagstiftning, exempelvis när det gäller LVU.

Från andra yrkesverksamma än inom socialtjänsten kommer en del samtal som rör att de inte tycker att de får tillräcklig respons från socialtjänsten vid kontakt med dem eller i samband med en anmälan. De som ringer vill då resonera om hur de ska få socialtjänsten att ta sitt ansvar och agera.

Det ställs också mer konkreta frågor om till exempel tips på skyddade boenden, hur man ansöker om förlängning av skyddade personuppgifter eller hanterar ett avslag från Skatteverket och det ställs frågor om juridik, ofta i ärenden som rör ensamkommande barn och andra asylsökande.

Råden och vägledningen

Många av de som ringer behöver stöd i att planera hur de ska hantera ett ärende, till exempel då en anmälan kommit in till socialtjänsten – det handlar relativt ofta om råd om i vilken ordning saker bör göras så att inte eventuella risker ökar för den utsatta. I många samtal är det fokus på hot och risker samt på behovet av skydd av de utsatta. Råden och vägledningen handlar då bland annat om att utifrån det aktuella ärendet och situationen resonera om konsekvenser av olika alternativ, till exempel av att placera eller inte placera ett utsatt barn och även om att ge tips på skyddade boenden och andra institutioner att placera de utsatta på.

Råden kan handla om vilka frågor som bör ställas i en utredning inom socialtjänsten och det handlar även relativt ofta om vägledning och information eller stöd vid planering som rör samverkan med andra myndigheter. Samtal från andra myndigheter än

socialtjänsten kan handla om att bekräfta att en anmälan till socialtjänsten måste göras utifrån den situation som beskrivs av den som ringer.

I en del samtal görs en allmän beskrivning av hedersrelaterat våld och förtryck och hur det kan ta sig uttryck, hur man kan närma sig/bemöta en utsatt, vilka frågor som kan ställas etc. och det kan handla om att få den som ringer att se helheten. Det ställs ofta frågor till den som ringer om eventuella ytterligare personer som kan vara utsatta, till exempel barn till en utsatt kvinna eller syskon till ett utsatt barn.

Det handlar också om vägledning beträffande tillämpning av lagstiftning, att tydliggöra för andra myndigheter vilket ansvar de har och i en del fall om att föreslå att den som ringer lämnar information om stödtelefonen till andra myndigheter som de samverkar med/ska anmäla ett ärende till etc.

I vissa ärenden förmedlas direkt kontakt med någon av de poliser som ingår i det Nationella kompetensteamet, så att de kan bidra med svar på frågor och stöd inom ramen för en specifik brottsutredning.

Som ett komplement till råd och vägledning skickas också ofta domar (som underlag och stöd inför till exempel ansökan om LVU) samt olika publikationer, och det ges information om det kunskapsstöd som finns att tillgå på Länsstyrelsen Östergötlands webbplats www.hedersförtryck.se.

Kunskap och förutsättningar

I vissa fall saknas det grundläggande kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck. I andra fall kan den kunskapen finnas men det tycks som om de som ringer inte tar sin utgångspunkt i lagstiftningen med dess möjligheter och använder sig av dessa. Det tycks också finnas bristande kunskap om i vilka situationer LVU kan tillämpas utifrån att LVU är en skyddslagstiftning.

Ibland tycks det dock vara så att tveksamhet när det gäller att agera (som att anmäla oro till socialtjänsten, att omhänderta ett utsatt barn enligt LVU eller att motivera en utsatt kvinna att ta emot stöd och skydd) inte i så stor utsträckning handlar om bristande kunskap om exempelvis gällande lagstiftning utan snarare om en osäkerhet som är kopplad just till att det handlar om hedersrelaterat våld och förtryck.

Tillräckligt med tid tycks vara en förutsättning som många av de som ringer från socialtjänsten saknar. Annat är att det inte finns handlingsplaner eller samverkansplaner inom verksamheten och att det i vissa fall tycks saknas ett barnperspektiv.

När det gäller ekonomi har det i flera ärenden uppmärksammats att det är ekonomiska förutsättningar som styr valet av insatser snarare än den utsattas behov.

Processen i ärenden

I många ärenden återkommer den som ringt efter en kortare eller längre tid med nya frågor, i vissa fall flera gånger i ett och samma ärende. Detta innebär att de som svarar i stödtelefonen i vissa ärenden är med under en lång process där det handlar om olika typer av frågor baserat på hur ärendet har utvecklats och vilka nya situationer som har uppstått. Ärendena är oftast komplexa och det handlar om allvarlig utsatthet som är pågående samt om hot- och riskfyllda situationer. En del utsatta kan också vara ambivalenta eller inkonsekventa i fråga om vad de berättar, vilket kan upplevas som en svårighet för de yrkesverksamma.

Det behöver ofta ställas många följdfrågor och föras resonemang om den utsattas historik, den aktuella situationen samt om olika handlingsalternativ och konsekvenserna av dem. Inte minst kan det behöva resoneras om konsekvenser av att *inte* agera (till exempel att inte anmäla till socialtjänsten, inte inleda en utredning inom socialtjänsten, inte omhänderta ett utsatt barn etc.). Många samtal handlar delvis om att säkerställa skyddet för de utsatta och att skapa handlingsutrymme för socialtjänsten för att kunna utreda situationer i sin helhet. Det handlar om klargörande frågor, handledande samtal, planering av bland annat "turordningen" för att hantera ett ärende samt om samverkan med andra myndigheter.

Som nämnts tidigare skickas ofta olika publikationer och domar etc. som ett ytterligare stöd till dem som ringer. Vissa samtal leder också till att de som ringer reflekterar över hur de kan utveckla sitt arbete och sin kompetens.

Översiktlig redovisning av samtliga ärenden

I detta avsnitt görs en översiktlig redovisning av samtliga ärenden som kommit in till den nationella stödtelefonen från det att den inrättades, det vill säga från och med den 13 mars 2014.

Under perioden **13 mars 2104⁴⁰ – 31 december 2016** har det kommit in 940 ärenden till den nationella stödtelefonen:

- Enskilda personer – 69 procent
- Kvinnor med barn – 16 procent
- Syskon – 8 procent
- Övriga ärenden⁴¹ – 7 procent

Ärendena berör 1 317 utsatta personer.

De utsattas kön och ålder

Flickor/kvinnor utgör 87 procent av de utsatta och pojkar/män utgör 13 procent.⁴²

Minst 54 procent av de utsatta är under 18 år, det vill säga barn.

Minst 23 procent av dem är under 15 år.

Relationen mellan de utsatta och förövarna

Många har varit utsatta för våld av flera olika förövar, till exempel:

- barn och unga som utsatts av föräldrar, syskon och släktingar
- kvinnor som utsatts av make/före detta make, hans släktingar och sina egna släktingar

Totalt har (som minst):

- 56 procent av de utsatta blivit utsatta av en eller båda föräldrarna
- 15 procent blivit utsatta av syskon
- 12 procent har utsatts av sin man eller före detta man⁴³

Utsattheten

Barnäktenskap och tvångsäktenskap – eller risk/oro för det

Dessa ärenden rör totalt 273 personer – det vill säga 21 procent av det totala antalet utsatta. Av dessa är det 58 personer som varit utsatta för tvångs-/barnäktenskap.

Av de 273 personerna var 248 flickor/unga kvinnor (147 av dem var under 18 år) och 21 var pojkar/unga män (fem var under 18 år).

Bortförande ut ur Sverige – eller risk/oro för det

Dessa ärenden rör totalt 118 personer, det vill säga 9 procent av det totala antalet utsatta. Av dem har 79 personer blivit bortförda.

⁴⁰ Då den nationella stödtelefonen inrättades.

⁴¹ De resterande 7 procenten rör till exempel utsatta par eller före detta par.

⁴² Om bortfallet tas med i beräkningen av andelar så är fördelningen 77 procent flickor/kvinnor, 12 procent pojkar/män och 11 procent då kön är okänt.

⁴³ I ett fåtal av dessa fall har det handlat om en pojkvän eller före detta pojkvän.

Av de 118 personerna var 75 flickor/unga kvinnor (50 av dem var under 18 år) och sex var pojkar/unga män (fem var under 18 år).

Hot om eller rädsla för dödligt våld

Dessa ärenden rör totalt 130 personer, det vill säga 10 procent av det totala antalet utsatta. Av de 130 personerna var 92 flickor/unga kvinnor (26 av dem var under 18 år) och 23 var pojkar/unga män (fem var under 18 år).

Fysiskt våld

Dessa ärenden rör minst 400 personer, det vill säga minst 30 procent av det totala antalet utsatta. Av de 400 personer som dessa ärenden rör var 313 flickor/unga kvinnor (156 av dem var under 18 år) och 36 var pojkar/unga män (20 var under 18 år).

Könsstympling av flickor och kvinnor: konsekvenser/oro för att det ska ske/misstanke om att det har skett

Dessa ärenden rör totalt 92 flickor/unga kvinnor, det vill säga 7 procent av de utsatta

- 42 ärenden rör konsekvenser av könsstympling
- 35 ärenden rör oro för att könsstympling ska ske
- 13 ärenden rör misstanke om att könsstympling har skett

Minst 56 flickor var under 15 år.

Barn i familjer där våld förekommer

Förutom de 1 317 direkt utsatta personerna som ärendena rör, nämns också ytterligare 387 personer i samtalen som är antingen barn till en utsatt kvinna eller syskon till ett utsatt barn.⁴⁴

Myndigheter/verksamheter som har ringt

	Antal	Andel
Socialtjänst	541	58 %
Skola/förskola	171	18 %
Polis	54	6 %
Ideella organisationer	35	4 %
Hälso- och sjukvård	29	3 %
Utsatta/närstående till utsatta	15	2 %
Ungdomsmottagningar	9	1 %
Övriga myndigheter *	27	3 %
Övriga **	42	4 %
Oklart	17	2 %
Totalt	940	100 %

* Till exempel Barnahus, Migrationsverket och Skatteverket.

** Till exempel familjehemsföräldrar och gode män.

⁴⁴ Eftersom det ibland nämns att det finns syskon eller barn utan att det framgår hur många de är så är denna siffra en minimisiffra. Ålder framgår inte heller alltid, men för två tredjedelar av de 387 som nämnts finns uppgifter om att de är under 18 år.

Geografisk fördelning av ärenden

Län	Ärenden	
	Antal	Andel
Västra Götaland	115	12 %
Östergötland	95	10 %
Skåne	70	7 %
Jönköping	60	6 %
Gävleborg	57	6 %
Västernorrland	42	4 %
Stockholm	39	4 %
Värmland	39	4 %
Dalarna	38	4 %
Jämtland	37	4 %
Kronoberg	36	4 %
Norrbotten	35	4 %
Södermanland	34	4 %
Västmanland	32	3 %
Kalmar	27	3 %
Västerbotten	20	2 %
Uppsala	17	2 %
Örebro	17	2 %
Gotland	14	1 %
Blekinge	12	1 %
Halland	12	1 %
Oklart	92	10 %
Totalt	940	100 %

4. Uppgifter från andra myndigheter och verksamheter

Som ett komplement till den bild av utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck som ärendena till den nationella stödtelefonen ger, redovisas här vissa uppgifter och statistik från andra myndigheter och organisationer som presenterats eller samlats in under 2016.

Socialstyrelsen har under 2017 fått i uppdrag att kartlägga omfattningen av hedersrelaterat våld och förtryck i alla åldersgrupper i Sverige.⁴⁵ Kartläggningen ska även inbegripa omfattningen av barnäktenskap och tvångsäktenskap. Kartläggningen ska utformas med hänsyn till möjligheten att genom senare undersökningar göra jämförelser över tid. I detta arbete menar Länsstyrelsen Östergötland att det är viktigt att ta del av erfarenheter från verksamheter som tidigare gjort liknande kartläggningar.

Brottsförebyggande rådet

Den 1 januari 2015 infördes brottskoder för brotten äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa⁴⁶ samt för brott mot lagstiftningen om könsstympning av kvinnor.⁴⁷ Enligt Brottsförebyggande rådets (Brå) statistik över anmälda brott⁴⁸ anmäldes 48 brott rubricerade som äktenskapstvång eller vilseledande till tvångsäktenskapsresa under år 2015.⁴⁹ Under år 2016 anmäldes enligt den preliminära statistiken 81 brott.⁵⁰ Ett brott har hittills lett till åtal och fällande dom.

Under 2015 anmäldes 14 brott som rörde könsstympning av flickor eller kvinnor och enligt den preliminära statistiken för 2016 anmäldes 26 brott som rörde könsstympning.⁵¹ Endast två brott har hittills lett till fällande domar.⁵²

Origo

Origo, Stockholms läns resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck, startade sin verksamhet i början av 2013. Dit kan yrkesverksamma, ideellt verksamma och utsatta ungdomar vända sig för stöd. Origo arbetar med målgruppen ungdomar och unga vuxna i ålder 13–26 år. Under 2016 kontaktades Origo av 375 yrkesverksamma och ideellt verksamma i nya ärenden, varav 45 procent från socialtjänsten, 18 procent från skolan, 13 procent från landstinget, 7 procent från polisen och 4 procent från ideella organisationer. I cirka 46 procent av dessa ärenden var de unga under 18 år. Origo kontaktades även av 156 utsatta ungdomar (också nya ärenden), varav 11 procent var unga män.⁵³ Av dessa var 28 procent under 18 år.

⁴⁵ Regeringsbeslut S2017/01221/JÄM

⁴⁶ Dessa brott infördes i brottsbalken den 1 juli 2014.

⁴⁷ Denna lagstiftning har funnits sedan 1982.

⁴⁸ <http://bra.se/bra/brott-och-statistik/statistik/anmalda-brott.html>

⁴⁹ Varav 37 brott rubricerade som äktenskapstvång och 11 brott rubricerade som vilseledande till tvångsäktenskapsresa

⁵⁰ Varav 69 brott rubricerade som äktenskapstvång och 12 brott rubricerade som vilseledande till tvångsäktenskapsresa.

⁵¹ Enligt en tidigare kartläggning gjordes 46 polisanmälningar rörande könsstympning av flickor och kvinnor under perioden 1982 – 2010 (Nationellt centrum för kvinnofrid, 2011).

⁵² År 2006.

⁵³ Origo, 2017.

Rädda Barnen

Länsstyrelsen Östergötland har under flera år samverkat med Rädda Barnen i den nationella verksamheten *Det handlar om kärlek* samt det nationella Arvsfondsprojektet *Kärleken är fri (2014-2017)*. I Arvsfondsprojektet genomförs en skolturné tillsammans med en teaterföreställning för att informera barn och ungdomar om deras rättigheter, särskilt inriktat på Göteborg, Linköping, Luleå, Malmö, Norrköping, Stockholm och Umeå. Projektet har även startat ett nationellt nätverk/stödforum av frivilligorganisationer som tillsammans bemannar en stödchatt för barn och unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck. Dessutom har projektet skapat ett pedagogiskt material kring hedersproblematik riktat till skolpersonal. Ett särskilt fokus på pojkars utsatthet utifrån deras dubbla roller som offer och förövare i hederskontexten har genomsyrat projektets alla delar.

Rädda Barnens skolenkät "Det handlar om kärlek"

Inom Rädda Barnens verksamhet *Det handlar om kärlek* så genomfördes enkäter under läsåret 2015/2016 riktade till skolelever i samband med verksamhetens skolbesök. Totalt svarade 633 elever på enkäten som riktade sig till både grundskole- och gymnasieelever. Av dessa svarade 3 procent att de inte själva får välja vem de ska gifta sig med, bli sambo med, eller vara tillsammans med.⁵⁴

Rädda barnens skolenkät "Kärleken är fri (2014-2017)"

Också inom Rädda Barnens projekt *Kärleken är fri (2014-2017)* så har det genomförts enkäter riktade till skolelever i samband med projektets skolbesök. Totalt svarade 930 elever på en enkät som genomfördes före skolveckan *Kärleken är fri*. Av dessa svarade 5 procent att de inte får ha pojkvän eller flickvän för sina föräldrar. Totalt svarade 2 procent att de inte själva får välja själv vem de ska gifta sig med, bli sambo med, eller vara tillsammans med. 10 procent av eleverna svarade att de själva kände någon som var utsatt eller hade utsatts för hedersrelaterat förtryck och våld. 3 procent svarade att de själva kände sig utsatta för hedersrelaterat förtryck och våld. 7 procent av eleverna som deltog uppgav att det var viktigt för deras föräldrar att de är oskuld när de ska gifta sig/blir sambo/ blir tillsammans med någon.⁵⁵

Stödchatten "Kärleken är fri"

Rädda Barnen driver tillsammans med Länsstyrelsen Östergötland, Örebro Länsteater och Folkteatern i Gävleborg sedan februari 2015 ett stödforum med en chatt dit utsatta barn och unga kan vända sig och där de som svarar är representanter för tio olika organisationer som ingår i Arvsfondsprojektet "*Kärleken är fri (2014-2017)*".⁵⁶ Mellan 15 februari 2015 till 31 december 2016 så har det till chatten inkommit 688 ärenden som rör 798 individer. Av dessa beskrivs 460 personer som utsatta för hedersrelaterade begränsningar.⁵⁷

⁵⁴ Rädda Barnen, 2017. *Kärleken är fri /Det handlar om kärlek*. Läsåret 2015/2016

⁵⁵ Rädda Barnen, 2017. *Kärleken är fri /Det handlar om kärlek*. Läsåret 2015/2016

⁵⁶ De organisationer som ingår är Dansa - min kompis!, Elektra Fryshuset Göteborg, Freezone, Föreningen Tillsammans, GAPF (Glöm aldrig Pela och Fadime), Linnamottagningen, Shanazi hjältar, Somaya, Tjejjouren i Norrköping och TRIS (Tjejs rätt i samhället).

⁵⁷ Rädda Barnen, 2017. *Kärleken är fri (2014-2017)*. Nationell stödchatt 15 februari 2015-31 december 2016

Migrationsverket

I en kartläggning som Migrationsverket genomfört framkom att 132 ensamkommande barn uppgavs ha varit gifta då de ankom till Sverige.⁵⁸ Migrationsverket bedömer att det finns ett mörkertal när det gäller denna grupp.

I denna typ av ärenden skulle brott som exempelvis tvångsäktenskap, människohandel, och/eller våldtäkt eventuellt kunna vara aktuella. Av Migrationsverkets rapport framkommer också att den transnationella brottsdimensionen sällan uppmärksammas, anmäls eller utretts.

Norges Kompetanseteam mot tvångsekteskap og kjønnslemlestelse

Norge har sedan 2004 ett nationellt kompetensteam mot tvångsäktenskap och könsstympning.⁵⁹ Under 2016 vägledde kompetensteamet i 597 enskilda ärenden. Flest ärenden rörde rädsla för äktenskap (23 procent), genomfört tvångsäktenskap (21 procent) och hot/våld (26 procent). 7 procent av ärendena gällde genomförd könsstympning och 5 procent gällde rädsla för könsstympning. 79 procent av ärendena gällde flickor/kvinnor och 16 procent gällde pojkar/män. 60 procent av ärendena gällde personer över 18 år och 40 procent gällde personer under 18 år.

Forced Marriage Unit (FMU)

Storbritannien har sedan 2005 ett nationellt kompetensteam mot tvångsäktenskap. Under 2016 vägledde FMU i 1428 ärenden som rörde ett möjligt tvångsäktenskap. 26 procent av ärendena rörde personer under 18 år.⁶⁰ 80 procent rörde flickor/kvinnor och 20 procent rörde pojkar/män. 2 procent av ärenden rörde utsatta som identifierade sig som hbtq. 10 procent av ärendena rörde utsatta med någon form av funktionsnedsättning.

⁵⁸ Migrationsverket, 2016.

⁵⁹ Årsrapport 2016. Kompetanseteamet mot tvångsekteskap og kjønnslemlestelse.

⁶⁰ Forced Marriage Unit Statistics 2016. Foreign & Commonwealth Office.

5. Diskussion

Hedersrelaterat våld och förtryck har legat på den politiska agendan sedan 1990-talet och tack vare satsningar från regeringen från och med år 2002 har ett långsiktigt arbete bedrivits inom området, hos olika myndigheter. Under 2016 lämnade Statskontoret sin rapport *Nationella uppdrag om mäns våld mot kvinnor. En analys av regeringens styrning*.⁶¹ Statskontoret lyfter i rapporten upp att Länsstyrelsen Östergötland under många år haft en nyckelfunktion inom arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, att den samlade kompetensen i det Nationella kompetensteamet kan ses som en styrka, att stödtelefonen är uppskattad och att Länsstyrelsen Östergötland gjort ett bra arbete trots relativt begränsade resurser och korta uppdrag från regeringen.

Det arbete som Länsstyrelsen Östergötland bedriver har pågått och utvecklats under ett drygt decennium. Att arbetet har kunnat pågå under lång tid har medfört en kedja av kunskapsutveckling och erfarenheter som har varit nödvändiga för att idag kunna utföra det arbete Länsstyrelsen genomför. I arbetet med att utveckla det Nationella kompetensteamet har en ambition varit att erfarenheter från tidigare och pågående regeringsuppdrag på ett tydligt sätt ska integreras och att uppdragen ska ses som en helhet. Som tidigare nämnts har en nyckelfaktor varit att verka genom samarbete med andra myndigheter och etablerade nätverk. Ytterligare en framgångsfaktor har varit att knyta till sig personer med tydlig kompetens och yrkeserfarenhet som rör hedersrelaterat våld och förtryck.

Den främsta prioriteringen i arbetet med de nationella uppdragen har varit att synliggöra barn, unga och vuxnas utsatthet och deras rätt till frihet, stöd och skydd. Detta menar länsstyrelsen är av särskild vikt när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck, då den stora fallgruppen för yrkesverksamma är att individens rätt ofta underordnas normer och krav kopplade till familjen, gruppen, kulturen eller religionen.

I det följande diskuteras erfarenheter i det Nationella kompetensteamets verksamhet och reflektioner under 2016 i förhållande till de utsattas situation och myndigheters möjligheter att motverka hedersrelaterat våld och förtryck. När det gäller utvecklingsområden i arbetet mot könsstymning av flickor och kvinnor, se Länsstyrelsen Östergötlands *Rapport om tre uppdrag. Våga göra skillnad, Våga se, Föräldraskapsstöd/förebyggande* (rapport nr. 2017:10).

Den nationella stödtelefonen

Under 2016 kom det samtal om 455 ärenden till stödtelefonen, vilket innebär en ökning sedan 2015 med 53 procent. Ökningen skulle kunna förstås mot bakgrund av att information om telefonen blivit mer allmänt spridd. Under 2016 har detta skett både genom utbildningsinsatser över hela landet såväl som genom informationskampanjer och ökad uppmärksamhet i media kring kompetensteamets verksamhet. Ökningen skulle också kunna förstås mot bakgrund av de diskussioner kring hedersrelaterat våld och förtryck som förts under 2016 inom såväl myndigheter, politiken och media, särskilt vad gäller ensamkommande gifta flickor. Att många av stödtelefonens ärenden under 2016 rört nyanlända kan också vara relevant i förhållande till ökningen.

⁶¹ Statskontorets uppdrag var avgränsat till att analysera hur regeringens styrning av de nationella uppdragen som Socialstyrelsen, Uppsala universitet (Nationellt centrum för kvinnofrid), Länsstyrelsen i Stockholms län och Länsstyrelsen i Östergötlands län har på delmålsområdet mäns våld mot kvinnor fungerar och var inte en utvärdering av verksamheterna. Statskontoret föreslog inte någon förändring i regeringens styrning vad gäller organisationen och ansvarsfördelningen mellan de fyra myndigheterna.

Det norska kompetensteamets stödtelefon visar på en motsvarande ökning av ärenden med 50 procent mellan 2015 och 2016.⁶² Forced Marriage Unit (FMU) i Storbritannien hade även de en ökning av ärenden mellan 2015 och 2016 med 14 procent.⁶³ En viktig skillnad mellan de olika nationella stödfunktionerna är att FMU och norska kompetensteamet har en hög andel ärenden som rör vuxna utsatta medan Nationella kompetensteamets ärenden i majoriteten av fallen rör barn sedan starten 2014. Statistiken från FMU i Storbritannien som enbart hanterar ärenden som rör tvångsäktenskap tyder på att frågor kring tvångsäktenskap främst aktualiseras för individer som fyllt 18 år. 73 procent av deras ärenden rör utsatta över 18 år.

Utifrån ett förebyggande perspektiv menar Länsstyrelsen Östergötland att det är oerhört betydelsefullt att stödtelefonen i så hög utsträckning blir kontaktade av yrkesverksamma i ärenden som rör barn och unga. Att ha ett fortsatt fokus på individers rättigheter oavsett kön och ålder, och en bred förståelse av utsatthet kopplad till kollektiva normer kring heder och skam kan ses som en förutsättning för detta. Under 2017 kan det vara viktigt att återigen strategiskt sprida information om stödtelefonen till yrkesverksamma som möter vuxna för att i högre utsträckning nå vuxna utsatta.

En annan viktig reflektion är att i många av de ärenden som kommer till stödtelefonen så har de kollektiva strukturerna och normerna kopplade till heder och skam blivit tydliga först utifrån att enskilda individer bryter mot dessa och söker stöd och skydd utanför det egna nätverket. För yrkesverksamma att se individer som begränsas och utsätts i en hederskontext utan att det handlar om dessa aktiva ”avhoppare” från systemet kan ses som mer ovanligt, både vad gäller barn och vuxna. Detta kan ses som särskilt tydligt i de fall som rör sexuella övergrepp under 2016. Dessa övergrepp har sällan anmälts och de utsatta och i vissa fall de närstående har ofta försökt att ”hantera” övergreppen genom exempelvis äktenskap eller ”oskuldoperationer”. Under 2017 ser det Nationella kompetensteamet det som viktigt att synliggöra frågor som rör sexuella övergrepp i förhållande till kollektiva normer kopplade till heder och skam.

De kartläggningar som presenterades i föregående avsnitt från bland annat Rädda Barnen och Migrationsverket visar att utsatthet för hedersrelaterat våld, begränsningar kopplade till äktenskap och barnäktenskap är frågor som aktualiserats i många av Sveriges kommuner under 2016. Detsamma visar erfarenheterna från Länsstyrelsens utbildningsinsatser över hela landet.⁶⁴ Under 2016 inkom ärenden till stödtelefonen från hälften av alla kommuner och från samtliga län. Antalet ärenden per län varierade mellan 51 ärenden från Västra Götalands län och 5 ärenden från Blekinge län, se tabell 6.

⁶² Årsrapport 2016. Kompetanseteamet mot tvångsäktenskap og kjønnslemlestelse.

⁶³ Forced Marriage Unit Statistics 2016. Foreign & Commonwealth Office.

⁶⁴ Länsstyrelsen Östergötland (2017b). *Rapport om tre uppdrag. Våga göra skillnad, Våga se, Föräldraskapsstöd/förebyggande.*

Tabell 6. Antal ärenden per län under 2016 i förhållande till länens invånarantal,

Län	Antal ärenden	Invånarantal ⁶⁵	Antal ärenden per 100 000 invånare
Västra Götaland	51	1 666 055	3
Östergötland	48	450 445	11
Skåne	37	1 317 548	3
Jönköping	36	351 582	10
Kronoberg	25	193 516	13
Jämtland	23	128 212	18
Gävleborg	22	283 737	8
Västernorrland	22	245 097	9
Kalmar	20	239 968	8
Dalarna	19	283 220	7
Stockholm	18	2 260 795	1
Värmland	17	277 945	6
Västmanland	17	266 675	6
Södermanland	13	286 712	5
Gotland	10	57 800	17
Norrbottn	10	250 334	4
Örebro	10	293 799	3
Västerbotten	9	265 166	3
Halland	7	318 713	2
Uppsala	6	359 384	2
Blekinge	5	157 717	3

Det går inte att dra några säkra slutsatser om vad som ligger bakom den stora variationen i antal ärenden. Några faktorer som kan tänkas påverka att ett län har förhållandevis många eller få ärenden i relation till invånarantalet kan vara om det finns regionala eller lokala resursteam (som kan konsulteras i ärenden), om yrkesverksamma har mycket eller litet kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck samt inte minst om det finns kännedom om den nationella stödtelefonen eller inte.

Det är inte entydigt i vilken riktning de först nämnda faktorerna kan påverka hur mycket eller lite ärenden som kommer från ett visst län. Stor kunskap bland yrkesverksamma om hedersrelaterat våld kan innebära att man kan hantera ärenden utan att behöva konsultera någon extern för råd och vägledning men även att man är medveten om

⁶⁵ Folkmängd den 30 september 2016: <http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/kvartals-och-halvarsstatistik-kommun-lan-och-riket/kvartal-3-2016/>

komplexiteten i många av dessa ärenden och känner behov av att få bedömningar och resonemang bekräftade. Lite kunskap skulle kunna innebära antingen ett stort behov av råd och vägledning eller att den yrkesverksamma inte uppmärksammar exempelvis riskfyllda situationer och därför inte upplever något behov av råd utifrån.

Dessa antaganden bekräftas av de reflektioner som ungefär en tredjedel av länsstyrelserna har inkommit med, kring antalet ärenden i sina respektive län. Faktorer som att det finns tillgång till resursteam lokalt eller regionalt, att det finns uppbyggda strukturer och att man under lång tid arbetat med frågorna samt att man har satsat mycket på att utbilda yrkesverksamma/att många har kunskap om hedersrelaterat våld, beskrivs av några länsstyrelser ha bidragit till att de har förhållandevis många ärenden och beskrivs av andra länsstyrelser som en förklaring till varför det kommit relativt få ärenden från deras respektive län.

Andra faktorer som tagits upp mer entydigt som förklaring till förhållandevis många ärenden är att i ett litet län där socialsekreterare ”gör allt” finns en medvetenhet om att de kan behöva stöd utifrån, att det finns många asylsökande i länet och att det politiska intresset för frågorna har vuxit. Ett par faktorer som beskrivs som förklaring till förhållandevis få ärenden är att en stor personalomsättning och att kommuner inte är så närvarande i nätverk etc., innebär svårigheter att nå ut med information om att stödtelefonen finns.

Utbildningsinsatserna

Efterfrågan på utbildningsinsatser har varit stor och under 2016 har det Nationella kompetensteamet deltagit i drygt 140 utbildningsinsatser/konferenser som varit fördelade på samtliga län.⁶⁶ En framgångsfaktor i arbetet med de nationella uppdragen har varit Länsstyrelsens möjlighet att nå den lokala nivån som en regional myndighet. Att det finns en tydlig utpekad myndighet från regeringens sida som har ett särskilt ansvar för ett område, som i detta fall Länsstyrelsen Östergötland och arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, har varit en framgångsfaktor.⁶⁷ Länsstyrelserna i hela landet är en viktig och naturlig samarbetspartner för att nå ut med de nationella uppdragen, spridning av material och utbildningssatsningar. Länsstyrelsernas samordningsuppdrag inom mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck har lett till en uppbyggnad och samordning av olika regionala nätverk t.ex. kvinnofridsnätverk, resursteam kring hedersrelaterat våld och förtryck, nätverk av skolkuratorer, samt olika samverkansgrupper, dessa nätverk fungerar som lämpliga mottagare av det nationella arbetet inom hedersrelaterat våld och förtryck. Fördelen med att arbeta med länsstyrelserna är att de finns med i hela processen från planering till genomförande av insatser och finns kvar efter genomförandet. Länsstyrelsen Östergötlands mål är att utbildningsinsatserna ska resultera i någon form av uppföljning och implementering av kunskap. För detta är länsstyrelserna en lämplig aktör som kan följa upp och identifiera insatsernas effekter i regionen över tid. Av Statskontorets rapport⁶⁸ framkommer att de regionala samordnarna ger en positiv bild av samverkan med Länsstyrelsen Östergötland. Under 2017 är tanken att än mer utveckla samverkan med länsstyrelserna. Bland annat genom att se över möjligheter att skapa strukturer för ett kontinuerligt utbyte med lokala och

⁶⁶ Länsstyrelsen Östergötland (2017b). *Rapport om tre uppdrag. Våga göra skillnad, Våga se, Föräldraskapsstöd/förebyggande.*

⁶⁷ Se t.ex. Brås utvärdering 2010:18 och SOU 2014:71.

⁶⁸ Statskontoret (2016). *Nationella uppdrag om mäns våld mot kvinnor. En analys av regeringens styrning*

regionala resursteam och att stödja lokala strukturer för kontinuerlig utbildning och kompetensförsörjning.⁶⁹

Reflektioner kring yrkesverksammas möjligheter att motverka hedersrelaterat våld och förtryck

Mot bakgrund av de samtal som kommit till den nationella stödtelefonen samt det Nationella kompetensteamets erfarenheter från de många utbildningsinsatser som genomförts, finns fortfarande ett stort behov av ökad kunskap bland olika grupper av yrkesverksamma. Erfarenheterna från den nationella stödtelefonen visar att ansvariga myndigheter inte alltid har barns, ungas och vuxnas utsatthet i fokus och att myndigheterna trots omfattande och allvarlig utsatthet, inte alltid följer lagen - eller inte utnyttjar lagens möjligheter till att ge stöd, hjälp och skydd. I samband med utbildningar ökar kunskapen, fler ställer frågor och funderar kring den egna verksamhetens beredskap att hantera dessa ärenden. Att det finns en nationell instans dit de yrkesverksamma kan vända sig i konkreta ärenden har förmedlats av de som ringer som viktigt. Både för dem själva i ärendet men också i förhållande till andra aktörer med ansvar för fysiskt, psykiskt, socialt och rättsligt skydd och stöd för de utsatta där möjligheten att få vägledning av kompetensteamet lyfts fram som ett sätt att få mandat.

Mycket har förändrats till det bättre under de senaste åren, dock förekommer fortfarande en stor osäkerhet på tjänstemannanivå och stora skillnader i myndigheternas arbete. De lagar som finns till stöd och skydd för utsatta tillämpas inte alltid fullt ut. Att det är stora skillnader mellan t.ex. kommunernas arbete inom området är en fara för rättssäkerheten, vilket framgår av den nationella tillsynen.⁷⁰ Detta leder till att barn, unga och vuxna som lever med hedersrelaterat våld och förtryck inte får det stöd och de insatser de är i behov av och har rätt till.

Barns särskilda utsatthet

Erfarenheten från stödtelefonen under 2016 visar att minst 55 procent av de utsatta i de ärenden som varit aktuella är under 18 år. Detta tyder på att yrkesverksammas behov av vägledning i ärenden som rör barn utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck är mycket stort. Erfarenheten från arbetet med stödtelefonen är att ärendena i flera fall präglas av en otydlig eller bristfällig riskbedömning, att barn inte skyddats trots stor utsatthet och att brott inte anmälts till polisen. I flera ärenden har barn förts utomlands, tvingats till äktenskap och utsatts för upprepad misshandel efter bristande skydd. Det finns en tendens hos myndigheter med ansvar för barns skydd att grunda bedömningar i ett starkt föräldra- och familjeperspektiv. I dessa ärenden måste dock relationen mellan de inblandade i första hand ses som den mellan brottsoffer, gärningsmän och vittnen. Myndigheters bedömningar kring skyddsåtgärderna måste också präglas av detta perspektiv. Utredningar kring hedersrelaterat våld och förtryck präglas ofta av ord mot ord-situationer där extern bevisning saknas. En stor börda läggs på barnet att själv beskriva sin utsatthet för våld och sitt behov av skydd. Om barnet under utredningen tar tillbaka sina uppgifter kan exempelvis socialtjänsten, polis och åklagare inte sällan tveka inför att gå vidare i ärendet. Detta kan ses som mycket oroande då de unga troligtvis är som mest utsatta efter att ha sökt hjälp från utomstående.

⁶⁹ Ett exempel på detta är ett samverkansprojekt mellan Länsstyrelsen Stockholm, Länsstyrelsen Östergötland och Origo (Resurscentrum mot hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms län. I projektet produceras en pedagogisk handledning till kursmaterialet för att stödja nyckelpersoner inom kommunerna som har ansvar för att sprida kunskap och hålla i kurser för olika verksamheter i länet.

⁷⁰ Se t.ex. Inspektionen för vård och omsorgs slutrapport 2014.

Ett område som kompetensteamet kommer att fokusera på under 2017 är ungas utsatthet i förhållande till socialtjänstens placeringar. Det har kommit tydliga indikationer i ärenden i stödtelefonen såväl som i utbildningsinsatser att det finns stora brister vad gäller utredningar av de familjer där unga placerats, särskilt då det handlar om närståendeplaceringar. Också uppföljning av situationen för unga som placerats kan ses som bristfällig. Detta är brister som synliggjorts också av andra myndigheter.⁷¹ Inte minst när det gäller ensamkommande gifta flickor. Som tidigare lyfts upp så har det i stödtelefonen framkommit att fastställda skyddsåtgärder som vård enligt LVU kan hävas av socialtjänsten utan att det är tydligt vad dessa bedömningar grundats på. Utifrån erfarenheterna från stödtelefonen av ärenden då myndigheter haft mycket svårt att följa de utsattas situation efter att vården upphört och att de i vissa fall förts ut ur landet så menar kompetensteamet att denna ordning måste ses över vilket vi utvecklar längre fram.

Att det förebyggande arbetet för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som barnåktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor, behöver utvecklas har påtalats i Länsstyrelsen Östergötlands tidigare rapporter.⁷² Länsstyrelsen Östergötlands tidigare kartläggning och uppföljning visar på några exempel inom området men de befintliga föräldraskapsstödsprogrammen saknar fortfarande ofta innehåll om hedersrelaterat våld och förtryck.

Länsstyrelsen Östergötland anser att det behövs stora förbättringar inom olika verksamheter som möter barn och unga för att synliggöra barns särskilda utsatthet, deras beroendeförhållande till vårdnadshavare och hur yrkesverksamma bättre kan se utsattheten och skydda barn. En viktig faktor är att de stora satsningar som gjorts kring jämställdhet och mäns våld mot kvinnor har haft ett uttalat vuxenperspektiv. Barn som det primära brottsoffret och jämställdhetsfrågor som rör barn har inte alls synliggjorts i samma utsträckning. Inte heller har dessa satsningar inkluderat de yrkesverksamma som främst möter barn i någon större utsträckning. Detta menar vi är viktigt att synliggöra och åtgärda i det framtida arbetet med regeringens nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor och i förhållande till Jämställdhetsmyndighetens och andra ansvariga myndigheters strategiska arbete.

Ensamkommande gifta barn

Under 2016 har de stora skillnaderna i hur kommuner och myndigheter hanterar ärenden som rör ensamkommande gifta barn synliggjorts och diskuterats i flera sammanhang, något som också har syns i ärendena till stödtelefonen som rör denna fråga.⁷³

Länsstyrelsen Östergötland menar att det under 2016 funnits en mycket konstruktiv samverkan mellan flera myndigheter och verksamheter. Utifrån dessa erfarenheter välkomnar vi att frågan också lyfts i regeringsuppdrag framöver. I förhållande till detta

⁷¹ Se t ex Inspektionen för vård och omsorg, 2016. *Fyra kommuners handläggning i ärenden som avser familjehemspplacerade barn.*

⁷² Länsstyrelsen Östergötland (2016). *Kartläggning föräldrastöd – slutredovisning*; Länsstyrelsen Östergötland (2017a). *Insatser för att motverka och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Uppdrag till samtliga länsstyrelser*; Länsstyrelsen Östergötland (2017b). *Rapport om tre uppdrag. Våga göra skillnad, Våga se, Föräldraskapsstöd/förebyggande.*

⁷³ Migrationsverket 2016. *Är du gift? Utredning av handläggning av barn som är gifta när de söker skydd i Sverige.* <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/vart-arbete/skrivelser/2016/7/skyddet-mot-barnaktenskap-maste-starkas/>
<https://www.jo.se/PageFiles/7740/394-2016,%20476-2016,%20692-2016.pdf>

är det viktigt att synliggöra att trots att det finns stora skillnader i hanterandet av barnens situation så är erfarenheten dock att barnen bor kvar med den vuxne mannen. Länsstyrelsen menar att det är viktigt att se att också då det gäller denna grupp läggs en stor börda på barnet själv att berätta om sin utsatthet, bryta upp mot ett potentiellt förtryckande kollektiv och hålla fast vid detta beslut. Utifrån detta är det viktigt att se över hur myndigheter på olika sätt kan avlasta barnen från detta. Länsstyrelsen Östergötland menar att uppgifter om själva äktenskapet som eventuellt kontrakt, vittnen, uppgifter kring ekonomiska transaktioner/som inskriven hemgift, förekomst av tvång, möjlighet till upplösning/skilsmässa etc. är faktorer som är komplicerade och resurskrävande att utreda och där flera kontakter ofta av transnationell karaktär kan behöva tas i de enskilda ärendena. Att ta fram rutiner för att utreda frågan om barnets ålder kan ses som viktigt, då åldern påverkar andra myndigheters möjligheter att agera utifrån om brott begåtts och om skyddsbehov finns. I både Sverige och Norge har det uppmärksamats att åldern på ensamkommande barn som uppges vara gifta har ändrats under ärendets gång. Under 2017 är detta frågor som det Nationella kompetensteamet fortsatt kommer att uppmärksamma.

Äktenskapstvång och andra brott som aktualiserats

Som tidigare nämnts så polisanmälades 81 brott rubricerade som äktenskapstvång och vilsedande under 2016 enligt Brås preliminära statistik. Att 81 anmälningar gjorts under 2016 och att ett ärende också lett till en fällande dom är viktigt att synliggöra då det i betänkandet som äktenskapstvångsutredningen presenterade fanns en föreställning om att lagstiftningen inte skulle aktualiseras i så stor utsträckning.⁷⁴ Det är också viktigt att reflektera kring att de uppgifter och uppskattningar om antal ärenden inom olika myndigheter under 2011 som gjordes av äktenskapstvångsutredningen kan ses som lägre än de som varit kända under 2016. I betänkandet så fanns flera uppgifter och uppskattningar kring antal utsatta under år 2011. Bland annat så framkom att det enligt utrikesdepartementet fanns minst 16 personer som hölls kvar i utlandet för att bli bortgifta mot sin vilja. Migrationsverket hade 11 fall av barnäktenskap och 8 fall av misstänkta tvångsäktenskap i ärenden om uppehållstillstånd. Under maj–juni 2011 var ungefär 170 personer placerade i skyddat boende på grund av hedersrelaterat våld och förtryck. I betänkandet gjorde utredningen en uppskattning av att minst 250–300 personer under år 2011 upplevde en akut eller ganska akut risk att bli gifta mot sin vilja och att myndigheter och frivilligorganisationer därutöver hade kontakt med minst 80–100 personer som hade blivit gifta mot sin vilja.

Som tidigare nämnts så framkommer av Migrationsverkets kartläggning från 2016 att det fanns uppgifter om 132 fall av barnäktenskap vilket är betydligt fler än uppgifterna från 2011. Av ärendena till stödtelefonen under 2016 framkom att 119 personer aktualiserats utifrån risk för tvångsäktenskap eller ett genomfört tvångs-/barnäktenskap och att det för 39 personer fanns uppgifter om att de blivit bortförda.

Kompetensteamet menar att dessa uppskattningar inte är jämförbara utifrån olika definitioner och sätt att kartlägga antal. Det kan dock vara viktigt att framöver se över möjligheten att årligen ta fram statistik av kända fall inom olika myndigheter såväl som ideella organisationer. Detta kommer att vara ett område som Länsstyrelsen Östergötland kommer att lyfta i olika sammanhang framöver och som kommer att kommuniceras till Socialstyrelsen utifrån deras aktuella regeringsuppdrag.⁷⁵

⁷⁴ SOU 2012:35. *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap*

⁷⁵ Regeringsbeslut S2017/01221/JÄM

Under 2016 har som tidigare nämnts både Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten kartlagt och analyserat polisanmälda ärenden rörande äktenskapstvång. I förhållande till de resultat som där presenterades så menar kompetensteamet att det är viktigt att återigen lyfta upp barns särskilda utsatthet. Åklagarmyndighetens rapport belyser 48 ärenden, varav 47 rör flickor/kvinnor och en pojke/man. I majoriteten av ärendena så är målsägande barn, 37 förundersökningar rör barn från 12 till och med 17 år. I 14 ärenden är målsägande under 15 år.

Länsstyrelsen Östergötland menar att det är ett viktigt förhållande att så många av de granskade ärendena rör barn och att relationen mellan målsägande och misstänkta i så många ärenden är barn - föräldrar. Det sätter fokus på den utsatta position som dessa barn är i, det särskilda ansvaret hos socialtjänsten i dessa ärenden och hur frågor kring föräldrarätt kan påverka myndigheters insatser när barn är brottsoffer. Det Nationella kompetensteamets erfarenhet är att tydlig myndighetssamverkan kring stöd- och skyddsinsatser i ärenden där målsägande är i en beroendeställning till de misstänkta kan ses som oerhört viktigt. Detta är också något som Länsstyrelsen Östergötland tydligt har förmedlat i tidigare rapporter.⁷⁶

I Länsstyrelsen Östergötlands vägledning *Våga göra skillnad* synliggjordes behovet av samverkan såväl som särskilda arbetssätt i förhållande till individer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Det betonades att hela kedjan av aktörer som ansvarar för skydd och stöd som exempelvis skola, socialtjänst, polis, åklagare och hälso- och sjukvården förhåller sig till att de insatser de själva eller andra ansvarar för inte alltid faller ut till de ungas fördel och att de kunde vara oroliga inför att starta en process som de inte visste om andra aktörer fullföljde. I *Våga göra skillnad* lyfter Länsstyrelsen Östergötland fram att det är av yttersta vikt att polisens och åklagares åtgärder kommuniceras och koordineras med socialtjänstens skyddsåtgärder, så att den utsatta skyddas i takt med att polisen agerar gentemot en eller flera förövare, eftersom press och hot mot den utsatta annars kan komma att öka istället för att minska. På samma sätt är det viktigt att den utsatta får information då exempelvis en förundersökning kommer att läggas ner eller om den eller de som utgör hotet kommer att friges, så att den utsatta ska kunna ges adekvat skydd genom socialtjänsten eller andra aktörer.

Utifrån de resultat som framkommer av både Åklagarmyndighetens och Polismyndighetens rapporter om att ytterst få ärenden går till åtal så välkomnar Länsstyrelsen Östergötland regeringens initiativ att låta en utredare se över lagstiftningen såväl som att undersöka samverkan mellan olika myndigheter.⁷⁷

Utifrån det Nationella kompetensteamets medverkan i Polismyndighetens kartläggning och erfarenheter från ärenden till stödtelefonen ser vi att dessa ärenden är mycket komplexa. I flera ärenden då poliser från det Nationella kompetensteamet har medverkat med råd och vägledning i brottsutredningar har kontakterna pågått under lång tid, exempelvis i 5–6 månader. Det har handlat om grova brott med frihetsberövade misstänkta personer. I vissa ärenden har polis från kompetensteamet bidragit när det gäller motivbilden. I något ärenden har flera personer, utöver, polis, med olika kompetens bidragit med råd och vägledning vid möten med utredande polis och åklagare. Polis från kompetensteamet har även haft kontakter och samarbetat med Gärningsmannaprofilgruppen vid Nationella operativa avdelningen (NOA). I en

⁷⁶ Länsstyrelsen Östergötland (2011) *Våga göra skillnad*; Länsstyrelsen Östergötland (2014) *Vägledningssupplemet Våga göra skillnad – slutrapport*.

⁷⁷ Dir. 2017:25. Starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv.

utredning har åklagare gett direktiv till utredande polis att upprätta kontakt med det Nationella kompetensteamet.

Under 2017 kommer det Nationella kompetensteamet att fokusera bland annat på de utredningssvårigheter som synliggjorts som exempelvis bevisfrågor vad gäller äktenskapstvång och könsstympning och hur den transnationella och kollektiva dimensionen påverkar utsatta och yrkesverksammas handlingsutrymme. Under 2017 planeras flera samverkans- och utbildningsinsatser för att synliggöra dessa frågor.⁷⁸ Under 2017 har kompetensteamet också ytterligare förstärkts med yrkesverksamma med erfarenhet kopplad till dessa områden.

Den transnationella dimensionen

Vid sidan av den kollektiva dimensionen som kännetecknar hedersrelaterat våld och förtryck så menar Länsstyrelsen att det är av vikt att se den transnationella dimensionen som en tydlig del i förövares hot- och våldsutövande. Erfarenheterna från stödtelefonen visar att närstående kontinuerligt kan ha förmedlat hur överträdelser av hedersnormer bestraffas i länder dit familjen har anknytning. De kan också ha uttalat konkreta hot om att föra bort den utsatta till ett annat land för att där utföra handlingar som tvångsäktenskap, könsstympning eller att frånta en kvinna vårdnaden om barnen utan att bli straffade och utan att den utsatta kan skyddas. Som vi tidigare beskrivit har utsatta i flera ärenden också förts ut ur landet.

I ärendena som inkommer till stödtelefonen förs ingen statistik på den transnationella dimensionen eller landbakgrund för de utsatta. Den transnationella dimensionen är dock tydlig i många ärenden och påverkar både de utsatta och de yrkesverksammas handlingsutrymme.

I både Storbritannien⁷⁹ och Norges⁸⁰ nationella handlingsplaner kring tvångsäktenskap, könsstympning och hedersrelaterat våld betonas den transnationella dimensionen i dessa ärenden både i ett förebyggande och i ett åtgärdande perspektiv. I de nationella handlingsplanerna finns flera uppdrag som syftar till att möjliggöra strukturerad samverkan i enskilda ärenden kring exempelvis att bistå individer med anknytning till Storbritannien eller Norge att komma tillbaka. I båda länderna finns också strukturer för att långsiktigt verka förebyggande och informativt ifrån ambassader och konsulat i de länder där kompetensteamet haft många ärenden och som kan vara med och stödja exempelvis polis och åklagare i enskilda ärenden med spetskompetens. Detta är ordningar som Länsstyrelsen Östergötland menar att det är viktigt att ta lärdom av också i Sverige.

⁷⁸ <https://polisen.se/Aktuellt/Nyheter/Gemensam-2017/Februari/Carin-Gotblad-om-hedersrelaterade-brott/>

⁷⁹ https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/70194/forced_marriage-right-to-choose.pdf; [https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-violence-against-women-and-girls](https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-violence-against-women-and-girls/2010-to-2015-government-policy-violence-against-women-and-girls); [https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-women-and-girls-in-developing-countries](https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-women-and-girls-in-developing-countries/2010-to-2015-government-policy-women-and-girls-in-developing-countries)

⁸⁰ https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/tvangsekteskap/ikke_bare_tvangsekteskap_web.pdf; Bredal, A. & Lidén H. (2015) Hva med 2017? Første delrapport i folgeevaluering av Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet 2013-2016. Institutt for samfunnsforskning; Bråten & Takvam Kindt (2016). Med mandat til å hjelpe Integreringsrådgivere ved norske utenriksstasjoner: Erfaringer og anbefalinger.

Länsstyrelsen Östergötland delar slutsatsen med andra myndigheter⁸¹ att fokus i första hand bör vara på att förebygga att en individ förs ut ur Sverige. Detta förebyggande fokus har också signalerats tydligt i Länsstyrelsen Östergötlands tidigare projekt och informationsinsatser.⁸² När en individ väl är bortförd till ett annat land och där utsätts för brott finns det mycket begränsade möjligheter att hjälpa dem inom nuvarande ordning. Här kan Länsstyrelsen i Västmanlands material *Metodstöd när personer befinner sig utomlands eller riskerar att föras utomlands*⁸³ som har tagits fram i samverkan med polis, socialtjänst, skola och frivilligorganisationer lyftas fram som en tydlig metodutvecklande åtgärd under senare år. Också Länsstyrelsen Östergötlands projekt *Den förstärkta informationsinsatsen till unga när det gäller barn och tvångsäktenskap*⁸⁴ kan ses som ett led i detta.

Länsstyrelsen Östergötland anser dock att det är viktigt att de begränsade möjligheterna till att förebygga brott i utlandet, bistå utsatta som befinner sig i utlandet och att utreda brott som begåtts i utlandet i nuvarande ordning behöver ses över. Detta kan ses som särskilt viktigt utifrån erfarenheterna från Norge och Storbritannien med de lovande effekterna av förstärkt samverkan i transnationella ärenden både utifrån ett brottsförebyggande perspektiv och utifrån ett brottsofferperspektiv.

Få ärenden från Migrationsverket

Bland de ärenden som kom till stödtelefonen under 2016 har sex ärenden identifierats komma från Migrationsverket.⁸⁵ Länsstyrelsen Östergötland har reagerat på att det inte har kommit fler ärenden än så, bland annat mot bakgrund av att många ärenden som kommit till den nationella stödtelefonen rör ensamkommande barn och andra asylsökande. Som jämförelse går det att lyfta att det norska kompetensteamet har fått största andelen ärenden från Utlendingsdirektoratet (motsvarigheten till Migrationsverket) under flera år. Under 2016 stod Utlendingsdirektoratet för 27 procent av ärendena.⁸⁶

Migrationsverket ingår i det myndighetsnätverk som sammankallas av Länsstyrelsen Östergötland och har sedan december 2014 en webbaserad utbildning för sin personal om hedersrelaterat våld och förtryck, där det också informeras om den nationella stödtelefonen. För närvarande arbetar myndigheten med att ta fram en standard för handläggning av ärenden som rör ensamkommande gifta barn.

Länsstyrelsen Östergötland har inlett samtal med Migrationsverket om utökat samarbete under 2017.

⁸¹ <http://www.regeringen.se/uds-resceinformation/familjekonflikt-och-familjerelaterat-vald-i-utlandet/>;

Länsstyrelsen Västmanlands län (2015) *Metodstöd när personer befinner sig utomlands eller riskerar att föras utomlands mot sin vilja*; Ungdomsstyrelsen (2009) *Gift mot sin vilja*

⁸² Länsstyrelsen Östergötland (2015) *Vägledningsuppdraget Våga göra skillnad. Slutrapport*; Länsstyrelsen Östergötland (2015) *Slutrapport - Den förstärkta informationsinsatsen till unga när det gäller tvångsäktenskap och barnäktenskap*; Länsstyrelsen Östergötland (2015) *Gift mot sin vilja – Slutrapport*.

⁸³ Länsstyrelsen Västmanlands län 2015 a.a.

⁸⁴ Länsstyrelsen Östergötland (2015) a.a.

⁸⁵ Det har hittills inte förts statistik över detta så ärendena identifierades genom sökningar på vissa specifika ord i dokumenthanteringssystemet.

⁸⁶ Årsrapport 2016. Kompetanseteamet mot tvångsäktenskap och könnslemlestelse.

6. Utvecklingsområden och förslag

Länsstyrelsen Östergötland har i tidigare redovisningar till regeringen understrukit vikten av långsiktiga satsningar och uppdrag inom området hedersrelaterat våld och förtryck. Länsstyrelsen föreslog också i den senaste rapporten om uppdraget om kompetensteamet att det Nationella kompetensteamet, inklusive den nationella stödtelefonen, skulle permanentas. Riksdagen har beslutat att Länsstyrelsen Östergötland ska ha ett fortsatt treårigt uppdrag för åren 2018-2020, vilket Länsstyrelsen välkomnar och ser som ett viktigt fortsatt uppdrag. I föreliggande rapport redovisas genomförandet och erfarenheterna av förra årets arbete samt, i detta avslutande avsnitt, utvecklingsområden och förslag för framtida satsningar. Vissa av nedanstående förslag fanns med i förra årets redovisning av Länsstyrelsen Östergötlands uppdrag på området, men har inte resulterat i några åtgärder från regeringens sida och lämnas därför på nytt. När det gäller synpunkter på och reflektioner kring det fortsatta treåriga uppdraget avser Länsstyrelsen Östergötland att återkomma till regeringen. Detta kommer även att omfatta reflektioner över det framtida samarbetet mellan Länsstyrelsen Östergötland och Jämställdhetsmyndigheten.

Följande uppdrag på området har det fattats beslut om av riksdagen eller har aviserats av regeringen:

Treårigt uppdrag 2018-2020 till Länsstyrelsen Östergötland.

Uppdrag till Socialstyrelsen att stödja genomförande och uppföljning av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. I detta uppdrag ingår bland annat⁸⁷

- Att kartlägga förekomsten av hedersrelaterat våld och förtryck samt i vilken utsträckning utsatta har fått stöd.
- Att utreda förutsättningarna för att i öppna jämförelser av hälso- och sjukvården inkludera uppgifter om våld och könsstymning.
- Att planera för fördjupad fortbildning om hedersrelaterat våld och förtryck i socialtjänst samt hälso- och sjukvård.
- Att utveckla standardiserade bedömningsmetoder om utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck samt våldsutövande,

Socialstyrelsen har också fått i uppdrag att se över socialtjänstens handläggning av ärenden gällande barn som kommer till Sverige och som uppges vara gifta.⁸⁸

Utvärdering av lagstiftningen om äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa.⁸⁹

Mot bakgrund av Länsstyrelsen Östergötlands samlade erfarenheter av arbetet med de nationella regeringsuppdragen som rör hedersrelaterat våld och förtryck lämnas härmed följande förslag till regeringen.

⁸⁷ Regeringsbeslut S2017/01221/JÄM

⁸⁸ Regeringsbeslut S2017/01011/FST

⁸⁹ Direktiv 2017:25. Starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv

Det Nationella kompetensteamet och den nationella stödtelefonen

Länsstyrelsen Östergötland har tidigare föreslagit att verksamheten med det Nationella kompetensteamet och den nationella stödtelefonen permanentas på grund av de stora behov som finns av att öka kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck samt för att bidra till att utsatta får det stöd och den hjälp som de har behov av och rätt till. Länsstyrelsen Östergötland välkomnar det fortsatta treåriga uppdrag som aviserats. Detta ger möjligheter att arbeta vidare utifrån ett mer långsiktigt perspektiv. Länsstyrelsen avser att återkomma till regeringen med reflektioner kring det fortsatta treåriga uppdraget, inklusive det kommande samarbetet med Jämställdhetsmyndigheten.

Utvärdering av lagstiftningen äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa

Sedan mars 2014 då stödtelefonen inrättades har det kommit in ärenden som rör 273 individer och där barnnäktenskap, tvångsäktenskap – eller risk/oro för det har varit aktuellt. Av de 273 personerna var 248 flickor/unga kvinnor (147 av dem var under 18 år) och 21 var pojkar/unga män (fem var under 18 år). Regeringen har aviserat ett uppdrag att utvärdera lagstiftningen om äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa. Länsstyrelsen Östergötland anser att utvärderingen inte enbart bör ha ett straffrättsligt perspektiv utan även bör omfatta hur dessa ärenden handläggs inom rättsväsendet, inklusive till exempel hur (eller om) barns/brottsoffers skyddsbehov tillgodoses under brottsutredningen och även i samband med att en förundersökning läggs ned.

Bortförda (och ofta bortgifta) barn och unga

De bortförda barn och unga som förekommit i de ärenden som kommit till den nationella stödtelefonen har i de allra flesta fall varit kända av socialtjänsten och i många fall har även polisen varit involverad. Sedan mars 2014 då stödtelefonen inrättades har det kommit in ärenden som rör 79 bortförda personer, varav minst 61 varit under 18 år.

Länsstyrelsen Östergötland föreslår att regeringen ger en lämplig myndighet i uppdrag att se över problematiken beträffande bortförda barn och unga, ett uppdrag som delvis kan vara en motsvarighet till det uppdrag som Socialstyrelsen har fått om socialtjänstens handläggning av ärenden gällande barn som kommer till Sverige och som uppges vara gifta. En utgångspunkt för uppdraget bör vara att det i förlängningen ska leda till att främja att myndigheter agerar i dessa ärenden, till skillnad från den passivitet som Länsstyrelsen Östergötland menar har präglat många av dessa ärenden.

Ett uppdrag som rör bortförda barn och unga bör omfatta:

- en kartläggning av hur dessa ärenden ser ut bland annat med avseende på utsattheten samt berörda myndigheters, som exempelvis skolans, socialtjänstens, Polismyndighetens, Utrikesdepartementets och Åklagarmyndighetens, kännedom och agerande.
- en analys av vilka förutsättningar som finns för att svenska myndigheter som de tidigare nämnda utifrån befintlig lagstiftning ska kunna agera då barnen och de unga har blivit bortförda, för att få dem tillbaka till Sverige
- en översikt av hur till exempel Norge och Storbritannien hanterar denna problematik
- förslag på åtgärder som behöver vidtas för att dels förbättra möjligheterna att förebygga, dels förstärka möjligheterna att agera för att få hem dessa barn och unga till Sverige genom eventuell ny lagstiftning.

- att den myndighet som får uppdraget samråder med andra relevanta myndigheter

Utsatthet bland asylsökande

Länsstyrelsen Östergötland har uppmärksammat att det kommit många ärenden till stödtelefonen som rör asylsökande och ser behov av att det genomförs en analys av situationen för asylsökande. En analys bör bland annat ha fokus på hur information till nyanlända ser ut, hur utsattheten ser ut samt på de utsattas behov av stöd och skydd under asylprocessen. Ett uppdrag som belyser problematiken bör även omfatta en analys av hur behoven av kunskap och utbildning ser ut och i ett sådant uppdrag bör Migrationsverket, Socialstyrelsen och Länsstyrelsen Östergötland medverka.

Referenser

- Bredal, A. & Lidén H. (2015) *Hva med 2017? Forste delrapport i folgeevaluering av Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet 2013-2016*. Institutt for samfunnsforskning.
- Brottsförebyggande rådet (2010). *Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. Slutredovisning av ett regeringsuppdrag*
- Bråten & Takvam Kindt (2016). *Med mandat til å hjelpe Integreringsrådgivere ved norske utenriksstasjoner: Erfaringer og anbefalinger*.
- Dir.2016:108. *Innrättande av en jämställdhetsmyndighet*. Kommittédirektiv.
- Dir. 2017:25. *Starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv*.
- Foreign & Commonwealth Office and Home Office (2017). *Forced Marriage Unit Statistics 2016*.
- Inspektionen för vård och omsorg (2014). *Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld - Slutrapport från en nationell tillsyn 2012–2013*
- Inspektionen för vård och omsorg (2016). *Fyra kommuners handläggning i ärenden som avser familjehemsplacerade barn*
- Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017). *Årsrapport 2016*.
- Länsstyrelsen Västmanlands län (2015) *Metodstöd när personer befinner sig utomlands eller riskerar att föras utomlands mot sin vilja*
- Länsstyrelsen Östergötland (2011) *Våga göra skillnad*
- Länsstyrelsen Östergötland (2014) *Vägledninguppdraget Våga göra skillnad – slutrapport. Rapport nr. 2014:30*
- Länsstyrelsen Östergötland (2015) *Vägledninguppdraget Våga göra skillnad. Slutrapport*
- Länsstyrelsen Östergötland (2015) *Slutrapport - Den förstärkta informationsinsatsen till unga när det gäller tvångsäktenskap och barnäktenskap. Rapport nr. 2015:7*
- Länsstyrelsen Östergötland (2015) *Gift mot sin vilja – Slutrapport. Rapport nr. 2015:4*
- Länsstyrelsen Östergötland (2016a). *Att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Slutredovisning av länsstyrelsernas uppdrag att främja och lämna stöd till insatser. Rapport nr. 2015:16*
- Länsstyrelsen Östergötland (2016b). *Nationella kompetenssteamet – slutredovisning. Rapport nr. 2016:03*
- Länsstyrelsen Östergötland (2016c). *Uppdrag att sprida Våga se – slutredovisning. Rapport nr. 2016:04*
- Länsstyrelsen Östergötland (2016d). *Uppdrag att sprida Våga göra skillnad – slutredovisning. Rapport nr. 2016:05*
- Länsstyrelsen Östergötland (2016e). *Kartläggning föräldrastöd – slutredovisning. Rapport nr. 2016:06*
- Länsstyrelsen Östergötland (2017a). *Insatser för att motverka och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Uppdrag till samtliga länsstyrelser. Rapport nr. 2017:08*
- Länsstyrelsen Östergötland (2017b). *Rapport om tre uppdrag. Våga göra skillnad, Våga se, Föräldraskapsstöd/förebyggande*.
- Migrationsverket (2016). *Är du gift? Utredning av handläggning av barn som är gifta när de söker skydd i Sverige. 1.3.4-2016-22097*.
- Nationella operativa avdelningen, UC Mitt (2016) *Översyn av polisens verksamhet gällande hedersrelaterade brott. Dnr 2543-2017*.
- Nationellt centrum för kvinnofrid (2011). *Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige, En kunskaps- och forskningsöversikt*.
- Origo. Resurscentrum mot hedersrelaterat förtryck och våld (2017). *Origo. Statistik januari-dec 2016*.

Polismyndigheten, HR avdelningen (A066.326/2016). *Uppföljning av regeringens jämställdhetsmål på rättsväsendets område. Dnr 2543-2017?*

Rädda Barnen (2017). *Kärleken är fri / Det handlar om kärlek. Läsåret 2015/2016*

Rädda Barnen (2017). *Kärleken är fri (2014-2017). Nationell stödchatt 15 februari 2015-31 december 2016.*

Skr. 2016/17:10. *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.*
Regeringens skrivelse.

SOSFS 2014:4. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer.

SOU 2014:71. *Ett jämställt sambälle fritt från våld - Utvärdering av regeringens satsningar 2010–2014.* Socialdepartementet.

Statskontoret (2016). *Nationella uppdrag om mäns våld mot kvinnor. En analys av regeringens styrning.*

Stockholms stad (2016). *Förslag till program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2020 (Dnr: 155-1324/2016)*

Ungdomsstyrelsen (2009) *Gift mot sin vilja.*

Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Göteborg (2016) *Granskning av ärenden angående äktenskapstvång, försök och förberedelse därtill, samt vilseledande till tvångsäktenskapsresa.*

Bilaga 1. Länsstyrelsen Östergötlands regeringsuppdrag

1. **Ju2005/11057/IM** Uppdrag om nationella och regionala insatser mot s.k. hedersrelaterat våld
2. **Ju2006/5378/IM, jU2006/926/IM, Ju2006/2138/IM, Ju2006/4072/IM** Uppdrag om nationella och regionala insatser mot s.k. hedersrelaterat våld
3. **IJ2007/343/JÄM, IJ2007/1356/JÄM, IJ2007/1383/JÄM, IJ2007/1721/JÄM** Uppdrag till länsstyrelserna om insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck
4. **IJ2007/2460/JÄM, IJ2007/2878/JÄM, IJ2007/3355/JÄM, IJ2008/326/JÄM, IJ2008/354/JÄM** Uppdrag till länsstyrelserna om insatser för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck
5. **IJ2007/2460/JÄM** Medelstillelning rörande länsstyrelsernas fortsatta uppdrag att motverka hedersrelaterat våld och förtryck
6. **IJ2007/2460/JÄM, IJ2009/2365/JÄM, IJ2010/2218/JÄM** Medelstillelning rörande länsstyrelsernas fortsatta uppdrag att motverka hedersrelaterat våld och förtryck
7. **IJ2010/961/JÄM** Uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att genomföra insatser i syfte att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja
8. **IJ2010/1983/UF, IJ2010/2218/JÄM** Ändring av regleringsbrev för budgetåret 2010 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder
9. **IJ2009/2315/JÄM, IJ2010/112/JÄM, IJ2010/147/JÄM m.fl.** Regleringsbrev för budgetåret 2011 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder
10. **U2011/4665/UC** Uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att göra insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja
11. **U2011/4322/JÄM** Uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att utveckla och sprida en vägledning för stöd och rehabilitering av unga
12. **U2011/7068/UC** Uppdrag att genomföra insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja
13. **U2011/7064/JÄM, U2011/6952/JÄM** Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder inom utgiftsområde 13
14. **U2013/5290/JÄM** Uppdrag att utveckla ett nationellt kompetensteam
15. **U2014/2229/JÄM** Regleringsbrev för budgetåret 2014 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder inom utgiftsområde 13
16. **2014/2666/UC** Uppdrag att genomföra insatser för att motverka tvångsäktenskap och barnäktenskap liksom hedersrelaterat våld och förtryck
17. **U2013/5292/JÄM** Uppdrag att ta fram vägledande material (könsstympning)
18. **S2015/04530/RS** Uppdrag att sprida vägledningen *Våga se – om stöd, vård och skydd av flickor som är eller riskerar att bli könsstympade*
19. **S2015/04530/RS (delvis)** Uppdrag att genomföra insatser för att utveckla ett nationellt kompetensteam för att samordna och stödja arbetet för att motverka tvångsäktenskap och barnäktenskap liksom mot hedersrelaterat våld och förtryck i enlighet med regeringens beslut den 3 april 2014 (U2014/2666/UC)
20. **S2015/04530/RS (delvis)** Uppdrag att sprida vägledningen *Våga göra skillnad – om skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck, riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja*
21. **S2015/04530/RS (delvis)** Uppdrag att kartlägga förebyggande insatser i form av universellt och riktat föräldrastöd syftande till att motverka hedersrelaterat våld och förtryck samt barn- och tvångsäktenskaps och kvinnlig könsstympning
22. **S2015/07973/RS** Fortsatt uppdrag att ansvara för ett nationellt kompetensteam med tillhörande stödtelefon; Fortsatt uppdrag att sprida vägledningarna *Våga göra skillnad* och *Våga se* samt aktivt främja att kommuner, landsting och organisationer använder våldsförebyggande insatser; Fortsatt uppdrag till länsstyrelserna (med

samordning och redovisning av Länsstyrelsen Östergötland) att aktivt främja och lämna stöd till insatser för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck

23. **S2016/07756/RS** Regleringsbrev för budgetåret 2017 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder inom utgiftsområde 13

lansstyrelsen.se/ostergotland

Länsstyrelsen Östergötland

POSTADRESS 581 86 Linköping BESÖKSADRESS Östgötagatan 3

TELEFON 010-223 50 00 TELEFAX 013 - 10 13 81

LÄNSSTYRELSEN

ÖSTERGÖTLAND